

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра музичного та образотворчого мистецтв

**РОЛЬ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ
ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ**

Кваліфікаційна робота
здобувачки освітнього ступеня «магістр»
спеціальності 014.13 Середня освіта
(Мистецтво. Музичне мистецтво)
освітньої програми «Середня освіта: мистецтво.
Музичне мистецтво»

Сарвілової Софії Едуардовни

Керівник: к.пед.н., доц. Бухнієва О.А.

Рецензент: к.пед.н., доц. Звєкова В.К.

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри музичного та образотворчого мистецтв ІДГУ
протокол №. від

Завідувач кафедри

_____ доц. Ж.Є. Сироткіна

Робота пройшла публічний захист

На відкритому засідання ЕК

«29» грудня 2025 р.

Оцінка **«відмінно»** 100 балів

(за національною шкалою) (кількість балів)

Голова ЕК

І.І. Бойчев

(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Сарвілова С. Роль музично-театральної діяльності у розвитку творчих здібностей учнів старшої школи

Ключові слова: творчі здібності, розвиток творчих здібностей старшокласників, музично-театральна діяльність, творчість, синтез мистецтв, педагогічні методики, навчальна програма з музично-театральної діяльності.

Актуальність дослідження. Кваліфікаційна робота присвячена вивченню актуальної теми: «Роль музично-театральної діяльності у розвитку творчих здібностей учнів старшої школи». Сьогодні, коли суспільство має потребу у творчих особистостях, здатних до нестандартного мислення, особливого значення набуває розвиток творчих здібностей старшокласників. Традиційна система освіти не завжди забезпечує оптимальні умови для розкриття творчого потенціалу старшокласників, що обумовлює пошук нових педагогічних засобів. Перспективним напрямом виступає музично-театральна діяльність, синтетична природа якої створює унікальне багатовимірне середовище для самовираження, експерименту та колективної творчості.

Об'єкт дослідження: процес розвитку творчих здібностей учнів старшої школи.

Предмет дослідження: педагогічні умови та засоби розвитку творчих здібностей старшокласників засобами музично-театральної діяльності.

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та розробити практичні засади використання музично-театральної діяльності як ефективного засобу розвитку творчих здібностей учнів старшої школи.

У першому розділі розкрито теоретичні засади дослідження: проаналізовано сутність та структуру творчих здібностей старшокласників, визначено музично-театральну діяльність як синтетичний вид творчості з визначальною роллю музики. На основі аналізу наукових джерел виділено та описано шість ключових напрямів

цієї діяльності для старшої школи, що базуються на синтезі мистецтв: музичний, музично-акторський, музично-хореографічний, музично-драматургічний, музично-візуальний та музично-режисерський, а також запропоновано практичні вправи для кожного з них.

Другий розділ присвячено методичному забезпеченню розвитку творчих здібностей. Проаналізовано сучасні та класичні педагогічні методики. На їхній основі розроблено власну методику, що включає низку педагогічних методик для використання на заняттях: зміна обстановки, мозковий штурм, імпровізаційно-інтерактивний підхід, самоуправління, самооцінювання, проблемний метод, метод виявлення інтересів.

Третій розділ презентує практичні аспекти організації музично-театральної діяльності. За результатами анкетування 76 старшокласників виявлено високу зацікавленість у цьому виді діяльності: більше половини респондентів (56%) ставляться до неї позитивно або дуже позитивно. Більшість учнів (95%) відзначили, що музика відіграє значну, велику або дуже велику роль у їхньому житті. Результати опитування показують значний творчий потенціал учнів: 92% респондентів активно займаються різними видами творчої діяльності, що свідчить про їхню залученість до різних видів мистецтва та потребу в творчому самовираженні (89,5% учнів вважають, що школа повинна надавати для нього можливості), яка може бути реалізована через різні напрями музично-театральної діяльності. Після доведення актуальності музично-театральної діяльності як позакласної діяльності для учнів старших класів, нами розроблено детальну дворівневу навчальну програму з музично-театральної діяльності тривалістю 72 години. Програма складається з підготовчого рівня (дослідження «мови» музичного театру) та основного рівня (колективне створення вистави) і включає чіткий навчально-тематичний план з інтеграцією всіх шести напрямів, прогнозованими результатами та орієнтовними методами оцінювання.

Результати дослідження доводять, що музично-театральна діяльність є ефективним синтетичним середовищем для цілісного розвитку творчих здібностей старшокласників. Розроблений науково-методичний комплекс, що представляє собою визначення системи напрямів, методики навчання та навчальної програми, становить готовий практичний інструмент для впровадження в систему позакласної роботи закладів загальної середньої освіти та підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін.

ANNOTATION

Sarvilova S. The role of musical and theatrical activities in the development of creative abilities of high school students

Keywords: *creative abilities, development of creative abilities of high school students, musical and theatrical activity, creativity, synthesis of arts, pedagogical methods, curriculum for musical and theatrical activity.*

Relevance of the research. The qualification work is devoted to the study of the relevant topic: "The role of musical-theatrical activity in the development of creative abilities of high school students". Today, when society needs creative individuals capable of non-standard thinking, the development of creative abilities of high school students gains particular importance. The traditional education system does not always provide optimal conditions for unlocking the creative potential of senior students, necessitating the search for new pedagogical tools. A promising direction is musical-theatrical activity, whose synthetic nature (synthesis of arts) creates a unique multidimensional environment for self-expression, experimentation, and collective creativity.

Object of research: the process of developing creative abilities of high school students.

Subject of the study: pedagogical conditions and means of developing creative abilities of high school students through musical-theatrical activity.

The purpose of the study: to theoretically substantiate and develop practical principles for using musical-theatrical activity as an effective means of developing creative abilities of high school students.

The first section reveals the theoretical foundations of the research: the essence and structure of creative abilities of high school students are analyzed, and musical-theatrical activity is defined as a synthetic type of creativity with a defining role of music. Based on the analysis of scientific sources, six key directions of this activity for high school are identified and described, based on the synthesis of arts: musical, musical-acting, musical-

choreographic, musical-dramaturgical, musical-visual, and musical-directing, along with practical exercises proposed for each.

The second section is devoted to the methodological support for the development of creative abilities. Modern and classical pedagogical methods are analyzed. Based on these, the author's own methodology has been developed, including a range of pedagogical methods for use in classes: changing the environment, brainstorming, improvisational-interactive approach, self-management, self-assessment, problem-based method, and others.

The third section presents practical aspects of organizing musical-theatrical activities. The results of a survey of 76 high school students revealed a high interest in this type of activity: more than half of the respondents (56%) have a positive or very positive attitude towards it. The majority of students (95%) indicated that music plays a significant, major, or very major role in their lives. The survey results indicate a significant creative potential of students: 92% of respondents are actively engaged in various types of creative activities, which demonstrates their involvement in various art forms and a need for creative self-expression (89.5% of students believe that the school should provide opportunities for it), which can be realized through various directions of musical-theatrical activity. After substantiating the relevance of musical-theatrical activity as an extracurricular activity for senior students, a detailed two-level curriculum for musical-theatrical activity with a duration of 72 hours has been developed. The program consists of a preparatory level (exploring the "language" of musical theatre) and a main level (collective creation of a performance) and includes a clear curriculum integrating all six directions, expected results, and approximate assessment methods.

The research results prove that musical-theatrical activity is an effective synthetic environment for the holistic development of creative abilities of high school students. The developed scientific and methodological complex, which represents the definition of a system of directions, teaching methodology and curriculum.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ.....	14
1.1. Розвиток творчих здібностей старшокласників як педагогічна проблема	14
1.2. Музично-театральна діяльність: синтез мистецтв та його специфіка в контексті мистецько-педагогічної освіти	22
1.3. Роль та педагогічний потенціал музично-театральної діяльності у формуванні творчих здібностей учнів старшої школи	26
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	39
2.1. Сучасні наукові підходи щодо розвитку творчих здібностей старшокласників	39
2.2. Класичні концепції розвитку творчих здібностей учнів.....	42
2.3. Методики використання музично-театральної діяльності для розвитку творчих здібностей учнів старшої школи	47
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	52
3.1. Мотиваційний фактор творчої активності старшокласників в музично- театральній діяльності.....	52
3.2. Концепція та структура навчально-творчої програми з музично-театральної діяльності.....	57
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	78
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні виклики глобалізованого світу, динаміка розвитку соціуму та стрімкий прогрес цифрових технологій актуалізують в суспільстві потребу в особистостях, здатних до творчого мислення, винаходження інноваційних підходів та новітніх ідей та гнучкої адаптації до мінливих умов. Система загальної середньої освіти відіграє ключову роль у формуванні таких якостей у підростаючого покоління, зокрема в старшому шкільному віці, коли формується становлення самосвідомості, професійне самовизначення та потреба в самореалізації. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток творчих здібностей учнів як синтезу інтелектуальних, емоційних і мотиваційних якостей, що забезпечують здатність створювати оригінальні рішення, нестандартно мислити та художньо інтерпретувати дійсність.

Однак актуальна модель навчання, здебільшого орієнтована на механічне засвоєння знань, не завжди створює оптимальні умови для розкриття творчого потенціалу старших школярів. Це обумовлює необхідність пошуку нових педагогічних засобів, здатних забезпечити комплексний вплив на різні структурні компоненти творчих здібностей юнаків.

Перспективним напрямом такого педагогічного засобу виступає музично-театральна діяльність, чия синтетична природа створює унікальне багатовимірне середовище для самовираження, експерименту та колективної творчості. Актуальність вивчення потенціалу музично-театральної діяльності в контексті розвитку творчих здібностей сучасної освіти посилюється недостатньою розробленістю методичних основ її організації саме для учнів старшої школи, що потребує ґрунтовного теоретичного обґрунтування та практичної апробації.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та розробити практичні засади використання музично-театральної діяльності як ефективного засобу розвитку творчих здібностей учнів старшої школи.

Завдання дослідження:

- ретельно дослідити сутність та структуру поняття творчих здібностей старшокласників;
- проаналізувати класичні та сучасні педагогічні методики розвитку творчих здібностей учнів;
- розкрити теоретичні засади організації музично-театральної діяльності як середовища розвитку творчих здібностей старшокласників, визначити її основні напрями;
- дослідити мотиваційні фактори та актуальність залучення старшокласників до музично-театральної діяльності за допомогою емпіричного дослідження;
- розробити концепцію та навчально-тематичний план програми з музично-театральної діяльності для учнів старшої школи.

Об’єкт дослідження – процес розвитку творчих здібностей учнів старшої школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови та засоби розвитку творчих здібностей старшокласників засобами музично-театральної діяльності.

Методи дослідження:

Теоретичні – аналіз науково-педагогічної, освітньої, психологічної та мистецтвознавчої літератури для розкриття сутності ключових понять дослідження, таких як творчість, творчі здібності, музично-театральна діяльність, та вивчення існуючого досвіду.

Емпіричні – анкетування учнів старших класів (76-ти респондентів віком від 15-ти до 18-ти років) на базі Ізмаїльського ліцею №1 з гімназією Ізмаїльського району Одеської області з метою виявити інтереси та творчі схильності старшокласників, дослідити актуальність для учнів занять з музично-театральної діяльності.

Джерельна база дослідження. Теоретико-методологічну основу даної роботи складають праці вітчизняних і зарубіжних учених та дослідників у наступних

галузях: мистецтво, педагогіка, психологія, теорія та методика музичної та шкільної освіти.

Питання творчості та творчих здібностей у своїх роботах розглядали Дж. Гілфорд, М. Чиксентміхайї, В. Моляко, С. Сисоєва, І. Біла, О. Савченко, О. Ткаченко, С. Вітвицька; розробка нестандартних методів та освітніх концепцій щодо розвитку творчих здібностей школярів досліджувалася у працях представників класичної та сучасної педагогіки (Р. Штайнер, В. Сухомлинський, М. Монтессорі, І. Калько, Л. Гетланд, Е. Віннер). Низка досліджень охоплює музично-театральну діяльність як комплексне явище (Л. Паньків, О. Чурікова-Кушнір, Н. Ашихміна, А. Будаєва, Т. Осадча). Питання об'єднання мистецтв, що лежить в основі синтетичних видів діяльності, таких як театральна та музичнично-театральна, досліджували науковці О. Рисак, Л. Чжан, Ж. Сироткіна, Н. Грабович, А. Чернишова. Незважаючи на наукову достовірність та наповненість наукових праць зазначених дослідників, вони не розкривають в повній мірі потенціал музичного театру та музично-театральної діяльності як засобу творчого розвитку старшокласників.

Це зумовило напрям наших наукових пошуків і обрання теми дослідження – «Роль музично-театральної діяльності у розвитку творчих здібностей учнів старшої школи».

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному теоретичному обґрунтуванні музично-театральної діяльності як синтетичного середовища для розвитку творчих здібностей старшокласників; у визначенні та характеристиці шести основних напрямів цієї діяльності для викладання у закладах загальної середньої освіти, розробці структурованого навально-тематичного плану з музично-театральної діяльності, спрямованого на реалізацію мети розвинути творчі здібності старших школярів за допомогою саме музично-театральної діяльності та її засобів.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в можливості використання розроблених теоретичних положень, визначених напрямів роботи та навчально-тематичного плану педагогами-практиками для впровадження музично-театральної діяльності в систему позакласної роботи закладів загальної середньої освіти, а також у процесі підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін. Таке впровадження сприятиме більш гармонійному розвитку учнів старшої школи за рахунок формування творчих здібностей у нестандартній освітній середі; дозволить вивести розуміння різних видів мистецтва на новий рівень серед учнів, учителів та батьків, за рахунок чого буде підвищений загальний рівень культури та мистецької обізнаності; дозволить виховати гідне молоде покоління, якому будуть притаманні вміння роботи в команді, вирішення життєвих ситуацій за допомогою нестандартних творчих рішень, високий рівень соціальної адаптації, любов та повага до світової культури та мистецтва, вміння творчо мислити та впроваджувати нове у різні аспекти власного та суспільного життя.

Результати апробації. Апробація отриманих результатів дослідження здійснювалася у процесі публічних виступів та обговорень на конференціях різних рівнів: *всеукраїнських* – X Всеукраїнській науково-практичній конференції «Науковий пошук студентів та аспірантів XXI ст.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук» (м. Ізмаїл, 16 травня 2025 р.), IV Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання професійного становлення сучасної молоді» (м. Хмельницький, 28 січня 2025 р.), XIX Всеукраїнській науково-практичній конференції «Хореографічна культура – мистецькі виміри» (м. Львів, 15 листопада 2024 р.), XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Науковий пошук студентів та аспірантів XXI ст.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук» (м. Ізмаїл, 20 лист. 2025 р.); *міжнародних* – міжнародній науково-практичній конференції «Хореографічна термінологія: виклики сучасності» (м.

Київ, 12 листопада 2025 р.). Основні положення даної кваліфікаційної роботи були представлені в публікаціях «Розвиток засобами ритміки кінестетичних відчуттів учнів старших класів в музично-театральній діяльності» (м. Львів, 2024), «Іноваційний підхід до розвитку творчих здібностей учнів старших класів засобами музично-театральної діяльності» (м. Хмельницький, 2025), «Потреба самовираження старшокласників через музично-ритмічну діяльність» (м. Ізмаїл, 2025), «Музично-хореографічна діяльність як інтегрований творчий простір для старших школярів» (м. Ізмаїл, 2025).

Структура роботи зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку літературних джерел (46 назв) та додатків. Загальна кількість курсової роботи з додатками – 97 сторінок, основний текст – 77 сторінок. Робота містить 1 рисунок на 0,5 сторінки, 2 таблиці на 3,5 і 4,5 сторінок та 15 додатків на 15 сторінках.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ЧИННИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ

1.1. Розвиток творчих здібностей старшокласників як педагогічна проблема

Сучасна педагогіка на сьогодні ставить перед собою широку низку завдань, присвячених вдосконаленню як теоретичного компоненту навчання (розробка нових програм та засобів навчання, виявлення виховних можливостей різних предметів, тощо), так і практичного (співпраця між вчителем та учнем, підвищення кваліфікації педагога) [23]. Серед них важливу роль грають такі завдання, що стосуються творчого розвитку школярів та створенню умов для такого розвитку, і, говорячі про них, неможна ігнорувати суміжні з творчістю компоненти. Тому сьогодні формулювання для педагогічних завдань, пов'язаних з творчими здібностями, може звучати наступним чином: розвиток творчості школярів через стимулювання їхньої розумової активності та спонукання до прояву ініціативи; гуманізація навчально-виховного процесу та створення необхідних умов для виховання учнів.

Така постановка завдання зумовлена визначенням поняття «творчість». Дослідниця С. Сисоєва характеризує творчість як інтегральну якість особистості, що об'єднує спрямованість й мотиви, творчі уміння й психічні процеси, характерологічні якості особистості, які забезпечують людині успіх у творчості та піднімають діяльність людини до творчого рівня [38, 11]. За одним із тверджень американського психолога Ф. Баррона творчість – це здатність адаптивно реагувати на потребу в нових підходах та осмислено впроваджувати в життя щось нове, хоча процес може бути неусвідомлюваним або частково усвідомлюваним [21]. Загалом же творчість прийнято визначати як процес створення чогось нового та оригінального, нетривіального та нестандартного, а отже, такого, що не має аналогів [30, 8]. Тобто творчість передбачає гнучкість мислення, розвинуту уяву та інтелектуальну

ініціативу як неодмінний показник творчості та явище творчої діяльності, що визначається як здатність людини до інноваційної постановки завдань, проблем, до застосування нових способів дій у різних ситуаціях [30, 86].

Незважаючи на розбіжності у тлумаченні наданого поняття, присутні в наданих визначеннях спільні сторони дозволяють трактувати творчість наступним чином: *це якість особистості, що передбачає гнучкість мислення, розвинуту уяву та інтелектуальну ініціативу для створення чогось нового та оригінального – від предметів творчого процесу до нових підходів у вирішенні життєвих ситуацій.*

Охарактеризувавши поняття творчість та надавши йому визначення, ми можемо повернутися до педагогіки, а саме в школу, де за допомогою різних засобів творчість повинна розвиватися на уроках. Але постає питання: чи всі учні мають до неї здібності?

Перш ніж відповісти на це запитання, пропонуємо розібрати, що таке здібності. Словник української мови тлумачить поняття здібності наступним чином: це природний нахил до чого-небудь, обдарування, талант, або властивість, особливість, що виявляється в умінні робити, здійснювати що-небудь [18]. Проте, на нашу думку, це тлумачення не розкриває в повній мірі сутності поняття, тому для кращого розуміння здібностей ми пропонуємо розглянути наступне визначення: це індивідуально-психологічні особливості людини, які зумовлюють успішність у певній діяльності, пояснюючи легкість і швидкість опанування знань, умінь і навичок [14, 14].

Спираючись на дослідження В. Моляко, О. Музики зазначимо, що здібності – це не вже набуті знання чи вміння [19]. Адже дитина, яка змогла вивчити та показати танець, не обов'язково має здібності до хореографії, – наголошують науковці, – але якщо в дитини є почуття ритму, вона має гнучке тіло та може передати характер музики через артистизм та харизму, то професіонал відмітить, що ця дитина здібна до танцю. Проте дослідники наголошують, що почуття ритму та емоційність є важливими не тільки у сфері хореографії – якщо дитині притаманні ці якості, вона

має і музичні здібності, а якщо її артистизм виражається ще й через слово, тобто вона не тільки показує щось, але й емоційно розповідає історії, вона здібна і до театрального мистецтва. Із зазначеного видно, що здібності – це не набір якостей, притаманних лише окремому виду діяльності. Це якості, які розвилися у людини протягом дитинства та «виросли» з задатків. Автори впевнені, що люди не народжуються зі здібностями, вони народжуються з задатками; здібності – це не причина успішності людини в діяльності, а наслідок розвитку у діяльності задатків [19 , 37]. Таким чином, здібності не є вродженими, вони формуються під впливом середовища, виховання і діяльності.

Отже, здібності – це індивідуально-психологічні сформовані під впливом середовища та виховання особливості людини, які зумовлюють її успішність у певній діяльності, пояснюючи легкість і швидкість опанування знань, умінь і навичок. Саме тому важливо створювати такі умови, які б сприяли виявленню й розвитку здібностей учнів, зокрема – творчих.

На цьому етапі вважаємо доречним перейти до уточнення поняття «творчі здібності». Аналіз літератури показав, що є багато трактувань означеного феномену. Так, дослідники С. Баган, Т. Москалець, Т. Равлюк. розглядають творчі здібності, як синтез властивостей особистості, які характеризуються ступенем відповідності певного виду творчої діяльності вимогам до неї та зумовлюють результативність такої діяльності [26].

В. Моляко вважає, що творчі здібності – це інтегративна якість, яка охоплює як інтелектуальні, так і емоційно-вольові компоненти, тоді як О. Савченко підкреслює значення самостійності мислення, уяви та ініціативи як ключових елементів творчих здібностей [32].

За визначенням С. Сисоєвої, творчі здібності – це синтез властивостей і особливостей особистості, що визначають рівень її відповідності вимогам творчої діяльності й обумовлюють результативність цієї діяльності [38].

Вітчизняні психологи, як, наприклад, О. Ткаченко, надають поняттю творчих

здібностей наступне тлумачення: творчі здібності – це сукупність інтелектуальних, емоційних і мотиваційних якостей особистості, що забезпечують продукування нових, оригінальних ідей та їх реалізацію в різних видах діяльності [41]. Психолог С. Вітвицька наголошує на тому, що це інтегрована психічна властивість особистості, яка виражається у здатності до відкриття, переосмислення та втілення нових, соціально або індивідуально цінних ідей, образів або дій. Вони ґрунтуються на дивергентному мисленні, відкритості до досвіду та здатності долати стереотипи [15].

Незважаючи на велике різноманіття трактувань поняття творчих здібностей, ми вважаємо найбільш доцільними ті, в яких вони представляються не одною властивістю особистості, а сукупністю таких властивостей та особливостей. Також важливим компонентом у визначенні творчих здібностей вважаємо є здатність до генерації нового та, як зазначила психолог С. Вітвицька, переосмислення та втілення ідей. Повертаючись до визначення саме поняття здібностей, наголосимо на тому, що творчі здібності повинні також зумовлювати результативність в тій чи іншій творчій діяльності.

Отже узагальнення вищезазначеного, аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави розуміти творчі здібності як *синтез інтелектуальних, емоційних і мотиваційних якостей особистості, які охоплюють здатність людини до прояву уяви, ініціативи й самостійності мислення, забезпечують переосмислення і втілення ідей, образів, дій, створення унікальних продуктів та зумовлюють успішність та результативність людини в певних видах творчої діяльності.*

Сьогодні розвиток творчих здібностей старшокласників стає актуальною педагогічною метою. Проте, ніж починати процес розвитку необхідно чітко розуміти структуру означеного феномену. У науковій літературі структура творчих здібностей тлумачиться по-різному, що зумовлено різними теоретичними підходами, завданнями досліджень та галузями застосування. Проте більшість дослідників погоджуються з тим, що творчі здібності не є однорідним явищем, а становлять

складну багатокомпонентну систему, яка охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та діяльнісні характеристики особистості.

Одним із перших учених, хто здійснив спробу окреслити структуру творчих здібностей, був Дж. Гілфорд. У межах своєї тривимірної моделі інтелекту він запропонував концепт дивергентного мислення як основи творчості. До основних характеристик дивергентного мислення він відносив оригінальність, гнучкість, біжучість, або флюентність та деталізацію. Ці показники, на думку Гілфорда, дають змогу виявити здатність людини генерувати нові, нестандартні ідеї у відповідь на відкриті проблемні ситуації [2].

Подальший розвиток цієї концепції у вітчизняній науці здійснили українські психологи й педагоги, зокрема В. Моляко, який запропонував власну структуру творчих здібностей. Він виокремив чотири основні компоненти: мотиваційний, когнітивний, особистісний та операційний. Мотиваційний компонент охоплює внутрішню потребу у творчості, інтерес до певного виду діяльності. Когнітивний включає знання, уяву, асоціативність, інтелектуальну активність. Особистісний компонент передбачає ініціативність, самостійність, відкритість до нового. Операційний охоплює безпосередню творчу діяльність як процес реалізації ідей [19].

Сучасні дослідження, наприклад, дослідження організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) та М. Чиксентміхайї, дедалі частіше розглядають творчі здібності як інтегровану систему, що поєднує когнітивні компоненти (гнучкість мислення, уява), емоційно-вольові (емпатія, цілеспрямованість), соціально-комунікативні (здатність до співпраці). Зокрема, М. Чиксентміхайї наголошує на ролі «потoku» як стану оптимальної творчої продуктивності, де емоційна залученість і когнітивна концентрація взаємодоповнюються [1]. У педагогічному контексті це підтверджується даними організації економічного співробітництва та розвитку (2019), які рекомендують розвивати творчість через групові проекти та міждисциплінарні завдання [7].

У межах мистецької освіти, де процес творчості безпосередньо пов'язаний з

емоціями, міжособистісною комунікацією та здатністю до символічного вираження ідей, структура творчих здібностей набуває ще більшої складності. Емоційність, здатність до імпровізації, естетична чутливість, емоційне занурення в образ – усе це не лише супроводжує мистецьку діяльність, а й формує її змістову основу. Особливе значення також мають мотиваційні чинники: зацікавленість учнів, їхнє прагнення до самовираження та готовність долати труднощі творчого процесу.

Узагальнюючи вищезазначене можна зробити висновки, що структура творчих здібностей старшокласників може розглядатися як комплексна система, що охоплює взаємопов'язані психічні, особистісні та соціальні характеристики, які забезпечують ефективну реалізацію індивідуального творчого потенціалу. Йдеться не лише про створення нового продукту, а про формування таких особистісних якостей, як ініціативність, гнучкість мислення, емоційна виразність, відкрита уява, здатність до ризику, незалежність суджень, які входять в структуру творчих здібностей.

Говорячи про навчальний процес у старшій школі, треба відзначити, що творчі здібності відіграють в ній ключову роль, адже саме в період старшого віку відбувається пошук себе, активне формування самосвідомості та власної позиції. Водночас слід визнати, що не всі учні мають однакові передумови для успішного розкриття свого творчого потенціалу, адже народжені з різними задатками та сформованими у різних умовах, кожен учень демонструє різну мотивацію та рівень залученості до творчих завдань.

При роботі зі старшокласниками важливо розуміти їхні загальні інтереси та вподобання. Найчастіше підлітки активно цікавляться тими видами діяльності, що дають змогу реалізувати внутрішній потенціал, проявити ініціативу, а також продемонструвати себе в колективі, показати своє місце в соціумі [34].

Однак творчість старших школярів постає не лише як засіб соціального прояву, – як зазначає М. Чиксентмігаї, саме підлітки здатні занурюватися у творчий процес настільки глибоко, що досягають стану повної зосередженості, натхнення та задоволення від діяльності, саме це підживлює їхню мотивацію та сприяє глибшому

розвитку творчих здібностей [1].

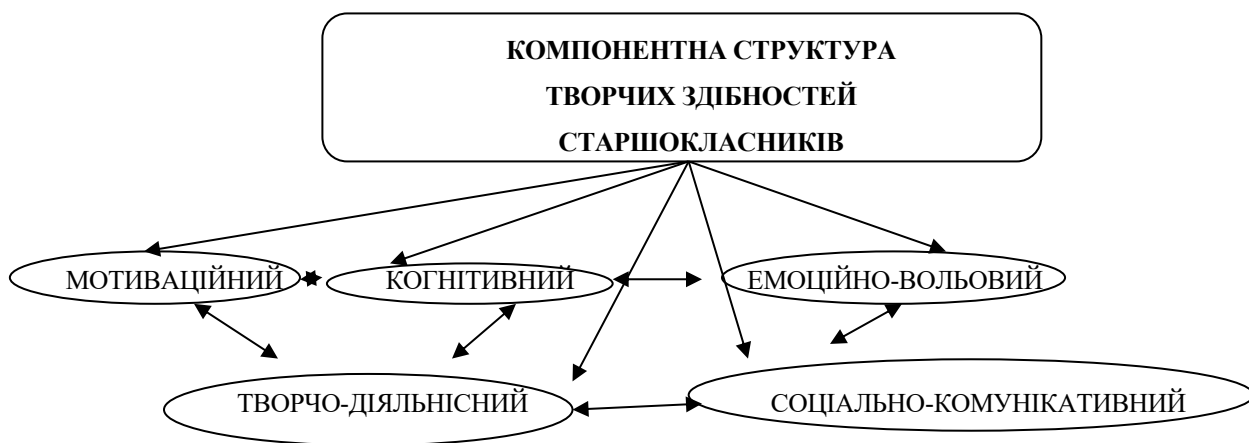
Однак, як ми встигли виявити, творчі здібності є синтезом різних властивостей, тобто їхній розвиток повинен відбуватися через розвиток різних складових та компонентів. Дослідники вказують, що у старшому шкільному віці необхідним є розвиток наступних компонентів: уяву та образне мислення, які сприяють створенню нових ідей; дивергентне гнучке мислення, необхідні для вирішення творчих завдань; оригінальність, що відображає індивідуальний підхід кожного учня; здатність до художньої рефлексії, як форми усвідомлення особистого досвіду; творчу взаємодію в колективі, що стимулює соціальний розвиток та вміння працювати в суспільстві [2]. Саме перелічені елементи відповідають зазначеним вище когнітивним та емоційним особливостям підлітків.

Таким чином, спираючись на дослідження науковців (Дж. Гілфорд, В. Моляко, М. Чиксентміхайї та ін.) ми визначаємо основні структурні компоненти творчих здібностей старшокласників: мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий, творчо-діяльнісний, соціально-комунікативний.

Схематично компонентну структуру творчих здібностей старшокласників представлено на Рис.1.1.

Рис.1.1.

Схема компонентної структури творчих здібностей старшокласників

Тепер, розібравши поняття та структуру творчих здібностей старшого

школяра, ми хочемо відповісти на запитання, поставлене раніше та розгорнути його для кращого занурення в тему. Наше нове питання звучатиме наступним чином: «Однією з цілей сучасної педагогіки є розвиток здатностей учнів до інноваційної постановки завдань, проблем, до застосування нових способів дій у різних ситуаціях та до створення чогось нового та унікального. Але чи всі учні мають саме ті індивідуально-психологічні особливості, які будуть зумовлювати успішність виконання поставленої мети?». Однозначною відповіддю стає «ні», адже, ароджені з різними задатками та набувши різних здібностей протягом життя, далеко не всі учні, особливо старшокласники, будуть зацікавлені у різних видах творчих та інтелектуальних завдань. Саме тому, на нашу думку, сьогодні однією із цілей педагогіки повинен бути розвиток не творчості, а саме творчих здібностей учнів, реалізований за допомогою вдосконалення їхніх природних задатків та інтелектуальної ініціативи.

Незважаючи на велику кількість досліджень в даній області, треба розуміти, що сьогодні питання творчих здібностей постає особливо гостро як педагогічна проблема – в суспільстві все більше просуваються ідеї споживання, а творчі ніші все частіше займає штучний інтелект. У такому середовищі важко проявляти себе, адже майже все надається у готовому вигляді [35, 227]. Дефіцит творчих людей розповсюджується і на школи, і, працюючи над розвитком творчих здібностей старшокласників, треба розуміти, з якими аспектами цієї педагогічної проблеми ми стикаємося:

1. Надмірне споживання Інтернету та штучного інтелекту. Доступність новітніх технологій визиває бажання користатися ними все частіше, і особливо це торкається виконання творчих завдань. Вигадати історію на поставлену тему або описати свою думку стосовно якогось питання тепер можна не напружуючи думки: введення одного простого промту в будь-який безкоштовний штучний інтелект дасть результат у вигляді готового тексту. Це ускладнює здобування знань школярами, адже через делегування завдань цифровим ресурсом неможливо розвинути ані

критичне, ані логічне мислення.

2. Специфіка віку та індивідуальні особливості. У період 15-17 років відбувається становлення самосвідомості, що проявляється в прагненні до самореалізації та автономії. Також у юнацькому віці формується «Я-концепція», яка включає усвідомлення власних можливостей, цінностей та соціальних ролей [17]. Це може проявлятися у вигляді небажання виконувати завдання, прагнення посперечатися зі вчителем, показати власний авторитет. Одночасно з цим старшокласники схильні до емоційної нестабільності, що пов'язано з гормональними змінами та соціальними викликами, такими як шкільні іспити та вступ до вузу, вони різко реагують на зауваження та прагнуть рівного відношення.

3. Освітнє середовище. На актуальному етапі реформування освітніх систем далеко на всі школи використовують інноваційні методики та технології. Іноді їх використання обмежується вмиканням презентації та переглядом відеоматеріалу, але схема навчання залишається незмінною: стандартне розміщення учнів в класі по партах, написання конспектів та читання параграфів з підручників. Відношення вчителя до учнів також грає велику роль, адже соціальні чинники можуть як стимулювати розвиток здібностей учнів (підтримка, визнання), так і гальмувати його (конфлікти, групові норми). Ключовим є внутрішній соціальний компонент – індивідуальний стиль адаптації, який визначає, чи потребує людина конкуренції, співпраці чи підтримки для реалізації своїх здібностей [19].

1.2. Музично-театральна діяльність: синтез мистецтв та його специфіка в контексті мистецько-педагогічної освіти

Мистецтво сьогодення характеризується посиленням інтеграційних процесів, серед яких ключове місце посідає синтез мистецтв. Науковці відзначають значну кількість його форм і видів, серед яких основними ми можемо виділити наступні: переклад твору мистецтва з мови одного виду мистецтва на мову іншого; домінування одного виду мистецтва над іншими, які займають по відношенню до

нього підпорядковане становище; поєднання різних видів мистецтва для посилення виразально-зображальних засобів єдиного художнього задуму; сприйняття одним видом мистецтва будь-якої якості чи властивості, яка є природною ознакою іншого виду мистецтва (мелодійність у поезії, мальовничість у літературі, скульптурність поз у танці тощо) і, нарешті, злиття кількох видів мистецтва з подальшою появою синтетичних жанрів мистецтва (таких як опера чи мюзікл) або синтетичних видів мистецтва (таких як хореографія, кіно, театр) [31, 22; 43]. Саме остання форма, на нашу думку, найнаглядніше виражає суть синтезу мистецтв, що полягає в об'єднанні різних мистецьких сфер в межах єдиної структури, і яскравим прикладом такого об'єднання постає театр.

Театральне мистецтво у XXI столітті може поєднувати в собі музику, хореографію, живопис, відео-арт, інсталяцію, цифрові технології та навіть циркове мистецтво, не виходячи за рамки цільного сценічного простору. Такий підхід перетворює театральну виставу на мультидисциплінарне дійство, в якому кожен окремий компонент відіграє рівноцінну за порівнянням до інших роль [42]. Однак синтетичні властивості театру не обмежуються лише естетичною складовою. Так, дослідниця Н. Грабович зазначає, що синтез мистецтв у сучасному театрі є також філософським вибором, він дозволяє поєднувати різні способи світосприйняття, залучати міждисциплінарні знання і створювати універсальні культурні коди, зрозумілі аудиторії незалежно від національного чи мовного контексту [16].

На відміну від театру, синтетичність якого проявляється через злиття та рівнозначність різних видів мистецтва, музично-театральна діяльність вже в своїй назві заключає «домінуючий» компонент – музику, що може означати, що синтез мистецтв в ній здебільшого представляє собою форму домінування одного виду мистецтва над іншими, що займатимуть по відношенню до нього підпорядковане становище. Для підкріплення нашої думки пропонуємо розглянути погляди різних науковців щодо означеного поняття.

За словами Л. Паньків та О. Чурікова-Кушнір музично-театральна діяльність

– це одиниця життя, опосередкована психічним віддзеркаленням, реальною функцією якого є орієнтація суб'єкта в реальному світі. На думку дослідників самореалізація особистості у творчому пошуку забезпечується саме музично-театральною діяльністю та розвиває інтелектуальність, образність та емоційність, спрямовані на реалізацію природних здібностей школярів [29]. Надане визначення, на нашу думку, хоча і надає фундаментальні засади для розуміння музично-театральної діяльності в творчому та психологічному контексті, є достатньо розпливчатим та може відноситися до будь-якого творчого процесу або творчої діяльності, тому ми надамо декілька інших тлумачень зазначеному поняттю.

В одній з попередніх робіт нами було визначено музично-театральну діяльність як вид діяльності у галузі театральної справи, пов'язаної зі створенням, публічним виконанням, публічним показом, поширенням та збереженням творів театрального мистецтва, в яких сценічна дія регулюється музичними засобами виразності [34, 451]. В роботах дослідників Н. Ашихміної та А. Будаєвої музично-театральна діяльність постає як синтетичний вид діяльності, що поєднує в собі музично-акторську, музично-драматургічну, музично-хореографічну та музично-режисерську діяльність [12]. Науковиця Т. Осадча тлумачить зазначений термін в соціальному контексті, і розглядає музично-театральну діяльність як найбільш ефективний засіб освоєння людиною соціальних ролей через створення вигаданих образів і моделювання життєвих ситуацій [28, 166].

Підсумувавши усі наведені трактування поняття музично-театральна діяльність, ми можемо надати їй остаточне визначення: *музично-театральна діяльність – це синтетичний вид творчої діяльності, що сприяє розвитку емоційної, інтелектуальної, образної, соціальної сфер учасника та ставить на меті створення театрального твору, в якому визначальну роль грає музика*. Основними характерними рисами музично-театральної діяльності виступають:

- наявність необхідності у створенні, показу, збереженні театрального твору (вистави, перфомансу, тощо);

- вплив на самореалізацію особистості у творчому пошуку та розвиток її інтелектуальної, образної, емоційної сфери;
- соціально-рольовий характер, що дозволяє через гру та створення художніх образів приміряти та освоювати різні соціальні ролі та моделі поведінки в соціумі;
- синтетичність і комплексність, що проявляється в синтезі мистецтв (таких як хореографія, музика, живопис тощо) в рамках музично-театральної діяльності і наявності різних мистецьких навичок (музично-акторських, музично-хореографічних музично-режисерських тощо) у виконавців;
- визначальна роль музики, засоби виразності якої регулюють та організовують сценічну дію.

Комплексний аналіз різних наукових підходів до вивчення музично-театральної діяльності підтверджує нашу думку про те, що синтез мистецтв в музично-театральній діяльності виступає формі домінування музичної складової над іншими видами діяльності, які, в свою чергу, є рівноправними один між одним. Таким чином, виконавці, що займаються музично-театральною діяльністю, мають освоювати хореографічні, режисерські, сценографічні навички, навички акторської гри та взаємодії одне з одним на сцені та зі її межами та музичні навички. Так як музика в музично-театральній діяльності займає визначальну роль, музичні навички не повинні обмежуватися співом або грою на музичному інструменті – виконавці повинні вміти грамотно використовувати музичні засоби виразності, що проявляється також в підборі музичної основи до вистав, вмінні регулювати сценічну дію за допомогою звукового супроводу, тонко відчувати музику та передавати її настрій через слово, рух та візуальні образи.

1.3. Роль та педагогічний потенціал музично-театральної діяльності у формуванні творчих здібностей учнів старшої школи

Встановивши спектр необхідних навичок учнів-учасників музично-театральної діяльності та її виокремлених характеристик, ми маємо відправну точку для визначення основних напрямів формування їхніх творчих здібностей. На основі проведеного в попередньому параграфі аналізу літератури, ми можемо виокремити наступні напрями розвитку творчих здібностей старшокласників під час музично-театральної діяльності:

- музичний напрям;
- музично-акторський напрям;
- музично-хореографічний напрям;
- музично-драматургічний напрям;
- музично-сценографічний напрям;
- музично-режисерський напрям.

Перед тим як розглянути кожний з напрямів, хочемо наголосити на тому, що напрями, хоча і подаються один за одним, мають спільні риси та під час занять з музично-театральної діяльності можуть мають змішуватися та об'єднуватися як нерозривні компоненти одного цілого. Основним під час занять з учнями в повинно виступати не теоретичне вивчення основ того чи іншого виду мистецтва, а плавне занурення в них через сприйняття та роботу з образами. Школярі повинні бути активно залучені в процес діяльності, мати змогу проявляти ініціативу та власні якості, а отже, сама діяльність повинна надавати для цього можливості. Саме на окреслених задах був сформований зміст кожного з напрямів музично-театральної діяльності, які на цьому етапі ми пропонуємо розглянути більш детально.

Музичний напрям є системо-утворюючим компонентом музично-театральної діяльності, і в його основі лежать три мети: навчити учнів володіти власним голосом через вокальну діяльність, розвинути вміння відчувати музику через розвиток

музичного слуху познайомити учнів з музикою не як з предметом, а як з процесом, соціальною творчою дією.

«Музика – це інтерсуб'єктивне, відчутне почуття зв'язку, що живить душу, форма спільного партнерства в спільному навчальному середовищі», - такої думки притримуються автори статті «Mus(ick)ing on pedagogical relations as the art of encounter» (Музикування в педагогічних відносинах як мистецтво зустрічі) А. Піррі, К. М. Манум та Н. Бесс [8, 332]. В своїй роботі, присвяченій переосмисленню педагогічних відносин через призму музики, дослідники приводять приклад ідеальної демонстрації так званого «мистецтва зустрічі» у вигляді виступу американського співака Боббі макФерріна. На фестивалі World Science Festival (2009) МакФеррін раптово почав імпровізувати з залом, використовуючи лише жести та свій голос. Він Стрибав на місці, співаючи ноту, і аудиторія повторювала. Далі він пересувався по сцені праворуч та ліворуч, змінюючи висоту звуку, і через кілька хвилин глядацька зала перетворилася в спільний хор, що виконував мелодію. Пізніше співак пояснив, що це було демонстрацією того, як пентатоніка покладена всередині кожної культури на Землі. [8].

Такий підхід допомагає зрозуміти, що музика живе в кожній людині – без наявності нот, інструментів та попередньої підготовки, і “музикування” можливе просто за допомогою взаємного слухання, уважності та взаємодії. Такий підхід допомагає відкритися більш глибокому вивченню музики і саме він лягає в основу музичного напрямку музично-театральної діяльності і вправою, з якої треба починати роботу.

Реалізація другої цілі, а саме розвинути вміння відчувати музику через розвиток музичного слуху майже завжди зумовлює роботу з «невпевненими співаками», тобто тими, хто не вміє потрапляти в ноти. Виділяють чотири причини для цього: середовище, фізіологія, когнітивні здібності, вокальна координація. Працюючи в колективі, ніколи не треба публічно виділяти таких учнів, але треба звертати на них увагу і виконувати вправи для розвитку музичного слуху. Приклади вправ:

«Говоріння-спів» - учні вигадують коротку фразу, наприклад, «Ой, летить жук», вони повинні повторити її звичайним голосом, на одній ноті як робот, на одній ноті, спираючись на ноту вчителя та на декількох нотах; «Пробудження» - промовляючи звук «а», учні швидкими рухами ребром долоні ритмічно постукують себе по середині грудної клітини, одночасно намагаючись понизити свій голос, потім повисити, тим самим «пробуджуючи» голос; «Звукові доріжки» - учні по черзі малюють на дошці або в повітрі лінії – прямі, хвилясті, зіг-загом тощо, після чого всі повинні «проїхатися» по цим доріжкам за допомогою голосних звуків, після цього до доріжок додається звук, який відтворює вчитель – за допомогою інструменту або голосу, учні повторюють зі вчителем та без [4].

Для реалізації мети «навчити учнів володіти власним голосом через вокальну діяльність» необхідна робота з їхньою вокальною технікою, що зумовлює дотримання шести компонентів:

- *Постановка корпусу* як основа для дихання, де ключовими елементами виступають прямий хребет, опущені плечі, піднята грудна клітка, пряма голова, відсутність надмірної напруги у м'язах. Приклади вправ: «Маріонетка» – уявити, що ниточка зверху тягне за маківку, витягуючи весь хребет, можна виконувати в парах, де один – кукловод, а інший, маріонетка.
- *Дихання*, що складається з двох аспектів: розширення нижньої частини тулуба на вдиху без підняття плечей та розвитку опори дихання за допомогою діафрагми. Приклади вправ: «Змія» - шипіти на видиху «ссс», відчуючи, як живіт повільно втягується. «Собачка» - дихати часто та поверхнево, імітуючи собаку, щоб активізувати діафрагму. «Ковток повітря» – робити різкий вдих через рот, ніби п'єте холодний напій, щоб відчувати наповнення низу легень. «Губна тріль» – вібрація губ на видиху для з'єднання дихання зі звуком.

- *Фонація та реєстри*, що зумовлюють знаходження «головного голосу» (head voice). Приклади вправ: «Сирена» - плавно ковзати голосом від низьких до високих нот і назад на звуку «у». «Скулений цуценя» - імітувати високе скулення «і-і-і» для знаходження легкого головного голосу. «Привид» - співати довге «у-у-у» високим, легким голосом. «Дзвоник» - співати короткі, високі, дзвінки ноти «дін-дон». Можна включити роботу з асоціаціями.
- *Резонанс* – робота над голосними та голосовим трактом. Приклади вправ: «Зірочка» - уявити всередині рота яскраву зірочку, створюючи круглу порожнину для кращого резонансу. «Лазер» - співати голосну «і», уявляючи тонкий сфокусований промінь звуку, що виходить з чола. «Маска» - співати «м» або «н», концентруючись на вібрації в області носа та губ. «Зітхання» - зробити глибоке, розслаблене зітхання на «ааах», щоб відчути природне відкриття гортані. Вправи можна виконувати у колі, відтворюючи звуки спочатку разом, а потім по черзі, немов передаючи їх одне одному.
- *Робота над дикцією і артикуляція голосних і приголосних*. Приклади вправ: «Телеграф» - чітко та ритмічно вимовляти складні сполучення приголосних, наприклад, «пр-тр-кр». «Підкреслені голосні» - співати фразу, навмисно подовжуючи та очищуючи кожен голосну. «Атака приголосних» - різко та чітко вимовляти початкові приголосні у словах, наприклад, «Д-день», «Т-тінь». «Скормовка» - виконання ритмічних скормовок з поступовим збільшенням темпу, скормовки можуть бути обрані самими учнями.
- *Виразність* через фразування та драматичну подачу тексту, що включає зрозумілість, глибину сенсу, забарвлення, інтонацію складів та слів [4].

На цьому етапі підключається наступний, музично-акторський напрям.

Музично-акторський напрям має на меті розвиток виконавської виразності, артистизму та позбавлення від внутрішніх зажимів та невпевненостей, і під час реалізації цих цілей необхідно зберігати симбіоз музичного середовища та акторської майстерності.

Голос є основою як акторської, так і вокальної діяльності, а отже робота над виконавською виразністю в музично-акторському напрямку повинна починатися з постановки та «пробудження» голосу, що реалізується за допомогою вправи «гудіння»: учні почитанають гудіти за допомогою звуку «м-м-м», одночасно з цим швидкими ритмічними рухами постукуючи ребром долоні по середині грудної клітини. Задача – спробувати таким чином понижати та підвищувати голос, щоби переходити від головного до грудного резонатору [11].

Наступний крок – проба голосу, встановленого за допомогою попередньої вправи. Учням необхідно не просто навчитися їм володіти, але й не боятися «показати» свій голос іншим, і гарним способом досягнути зняття внутрішнього зажиму перед публічним говорінням є виконання вправ в колі. Наприклад, вправа «звуковий м'яч»: учні по черзі кидають одне одному уявний м'яч, поєднуючи рух руками з вигуком. На початку виконання вправи у кості вигуків можуть слугувати цифри або букви алфавіту, для ускладнення задачі на фоні повинен звучати метроном, а вигук звучати на сильну або на слабку долі. Ще одним варіантом вправи є «пісенний м'яч» - тепер в якості вигука використовуються слова пісні, і учні повинні не просто голосно «перекидувати» по слову одне одному, але й дотримуватися ритму пісні та намагатися зберегти мелодію [13].

Для розвитку артистизму ми пропонуємо звернутися до вправ з музичної терапії, а саме використовувати пісні для роботи з емоціями. Приклад – вправа і парах «емоційна пісня». Пара обирає пісню, слова та мелодія якої будуть слугувати основою для їхнього діалогу, інші учні пропонують емоцію (сум, захоплення, злість, розпач). Завдання учнів у парі – по черзі співати строки з пісні, регулюючи характер виконання обраною емоцією. На другому етапі учні повинні

використовувати не слова з пісні, а імпровізовані репліки, що відповідають їхнім думкам стосовно різних емоцій [11].

Вправою, яка, на нашу думку, акумулює в собі всі три мети музично-акторського напрямку, є «натовп». Учні створюють натовп, в якийсь момент учитель надає ноту, і один з учнів у підхоплює ноту та намагається протиснутися крізь натовп вперед. Після цього лунає інша нота, перший учень замовкає і йому на заміну починає рухатися інший і так по черзі [13].

Після кожної з запропонованих вправ відбувається рефлексія, під час якої старшокласники озвучують свої думку, емоції, бар'єри, які вони відчули, їхнє самопочуття до та після. Після рефлексії вправи можна повторити знову та порівняти стани під час першого та останнього виконання.

Музично-хореографічний напрям об'єднує музику із найспорідненішим до неї видом мистецтва – хореографією. Їхніми спільними рисами виступають необхідність відраховувати такти, дотримуватися музичного розміру та слідувати ритму, і саме на них буде будуватися музично-хореографічний напрям [36]. Основними його цілями виступають: розвиток почуття ритму, формування навички використання руху для вираження емоційного забарвлення музики, розвиток просторового мислення та тілесної пластичності. Реалізація цілей буде відбуватися за допомогою вправ, заснованих на евритмії та ритміці.

Вправа «синергія»: учні стають у хаотичному порядку та заплющують очі; поки на фоні лунає спокійна музика; дихання глибоке, тіло без напруги; за спокійною командою учителя учні починають легкі рухи пальцями або долонями, немов намагаючись потрогати музику та досягти з нею синергії [35]. Цю вправу рекомендовано виконувати в якості налаштування на заняття.

Розвиток почуття ритму та просторового мислення найкраще реалізується за допомогою вправи «хаотичний рух». Вчитель вистукує ритм на перкусійному інструменті або за допомогою оплисків, учні починають переміщення по простору класу в ритм ударів. Вчитель прискорює чи уповільнює ритм; коли настає пауза,

необхідно завмерти. Вчителя може замінити один з учнів у класі, який стане ведучим в цій вправі [35]. Ускладнити завдання можна вправою «броунівський рух»: тепер під час паузи між хлопками ведучий каже цифру, і учні об'єднуються в пари, трійки, п'ятірки тощо. Якщо комусь не вистачає людей в групу, вони стають поруч із ведучим [13]. Вправи можна ускладнювати додатковими завданнями, такими як іти спиною вперед або продовжувати переміщення по простору із заплющеними очами, також для збереження єдиного ритму можна використовувати метроном.

Розвивати тілесну пластичність ми пропонуємо через дослідження учнями власного тіла на основі внутрішніх почуттів, а не заучення готових рухів. Рух в тілі повинен іти від внутрішнього імпульсу, і реалізувати це завдання можна за допомогою таких вправ, як вправа «від голосу до жесту»: учні розподіляються по парах, отримуючи одну з голосних («А», «О», «І», «У», «Е»), які позначають певний емоційний стан. Заплющивши очі, вони кілька разів промовляють свій звук, намагаючись відчувати внутрішній емоційний стан і тілесний жест, що йому відповідає. Потім, не відкриваючи очей, вони переводять цей внутрішній жест у повільний, абстрактний рух усього тіла. У парі учні по черзі демонструють свій звук і рух, а потім об'єднують їх у спільну статичну «скульптуру», яка передає обидва звуки. [36]. На початковому етапі вправу можна виконувати індивідуально і зайняти положення сидячі на підлозі. Після завершення вправи необхідним етапом є рефлексія, під час якою учні обговорюють власні стани та емоції, діляться відчуттями та аналізують вплив звуку на рух, створення спільного образу та відмінності між задумом і реалізацією, як змінилося їхнє самопочуття та самосприйняття.

Для формування навички використання руху для вираження емоційного забарвлення музики учням необхідно розуміти різницю між мажорними та мінорними ладами. Для цього вчитель по черзі грає гамму C-dur (до-мажор) та A-moll (ля-мінор) та просить учнів назвати, яка з них звучить веселіше, а яка

сумніше. Натупний крок – надати до прослуховування фрагменти з композицій класичного музики (наприклад, «Весна» Антоніо Вівальді з циклу «Пори року» для прикладу використання мажору та першу частину симфонії №5 Бетховена для прикладу використання мінору). Завдання для учнів – розкрити, які ще мотиви окрім радості та суму відчуються в музиці.

Коли учні навчаться відрізняти музику за емоційним забарвленням, можна перейти до вправ на використання руху для вираження емоційного забарвлення музики, як приклад – вправа «музика в танець»: учні прослуховують музичну композицію з чітко вираженим характером та формують короткий опис її змісту – тему, образ або ідею (наприклад, ця музика – про внутрішню боротьбу між двома сторонами однієї особистості, або, розквіт квітки навесні тощо). Далі, по черзі або в малих групах, вони передають цей свій задум через рух, жести та міміку, акцентуючи увагу на ідейному посиленні музики. Після виконання відбувається групова дискусія, де учні обговорюють, які образи вони вбачали та як рух допомагав розкрити музичний задум [36].

Вправою, що включатиме в себе роботу з кожною зі вказаних цілей, виступає «переклад». Завдання учнів в цій вправі – картину або сцену з книги, фільму чи серіалу, та на її основі створити невеликий танцювальний етюд в групі (наприклад, відтворити сцену боротьби Мауглі з дикими собаками з книги «Книга джунглів Р. Кіплінга»). Це завдання зумовлює підготовку, адже учні повинні будуть самостійно знайти музику та вивчити вигадані ними рухи. Проте, для повноцінної реалізації цієї вправи, учні повинні бути ознайомлені з основами режисури та драматургії з музично-режисерського та музично-драматургічного напрямів, які ми розглянемо нижче.

Головними цілями *музично-драматургічного напрямку* є розвиток здатності бачити драматургічну структуру в музиці, будувати сценічну дію, підпорядковану музичній структурі та створювати сюжети, побудовані на правилах драматургії.

Перш за все учням необхідно задати питання, історії з яких творів більш за все подобаються учням – на основі їхніх відповідей підвести їх до думки, що гарна історія має чітку структуру, що складається з експозиції, зав'язки, основної дії, кульмінації та розв'язки. Для того, щоб підкріпити надані знання учням необхідно надати твори (спочатку відомі їм мюзікли, потім музичні твори) для драматургічного аналізу, під час якого вони повинні розділити історію на структурні драматургічні частини.

Логічним продовженням попереднього завдання постає вправа «музично-театральний етюд», під час якого в якості основи учням надається невелика музична композиція (не довша за півтори-дві хвилини). Учні діляться на групи та вигадують сюжет, що малюється в їхній голові під запропоновану музику, розбивають її на структурні частини та вигадують дії під кожен з них, тим самим створюючи невеликий сценічний етюд та презентують його перед іншими учнями два рази: без музичної основи та з нею.

Основу *музично-візуального напрямку* складає мета розвинути здатність «бачити» музика через візуальні образи, кольори та форми і перекладати їх на конкретні елементи візуального оформлення вистави (декорації, світло, костюми, грим, тощо). Важливим в цьому напрямі є також розвиток навички командного проєктування.

Вправи для музично-візуального напрямку мають базуватися на співвіднесенні музичних характеристик (темп, динаміка, лад, ритм, характер музики) з візуальними (колір, форма, лінія, фактура, просторове рішення). Як приклад, вправа «палітра звуку»: учні слухають короткі фрагменти різнохарактерної музики (наприклад, електронна музика, уривок з твору епохи Бароко, народний спів). Під час прослуховування на аркуші паперу учні фломастерами, олівцями або фарбами створюють абстрактні замальовки, фіксуючи загальний настрій за допомогою кольору, через форми (плавні, різкі, округлі, гострі) динаміку музики та за допомогою ліній та крапок відтворюють

мелодію та ритмічні малюнки. Після завершення вправи відбуваються обговорення та презентація власних замальовок.

Наступна вправа є груповою і зумовлює роботи над візуальним образом акторів уявної вистави. Під час вправи «стилісти» учні діляться на групи, кожна група тягне жереб із назвою музики, на основі якої буде створюватися персонаж. Прослухавши свою «тему», група обговорює характер персонажа та його лейтмотивні кольори та форми, група створює ескіз костюма та макіяжа на папері. По завершенню групи представляють своїх героїв та обґрунтовують вибір свого дизайну музичним контекстом.

Наступна вправа «сценограф» представляє собою невеликий груповий проєкт, під час якого учні створюють макет сцени для уявної вистави на основі конкретного музичного твору або його фрагмента. Завдання учнів – передати настрій музики через загальну колірну гаму макету, створити абстрактні декорації на основі основних мотивів музики, її динамічних змін з підручних матеріалів (заздалегідь підготовлених учителем); на основі драматургічної структури «виставити» світло для кожної з частин (за допомогою ліхтариків в телефонах та кольорових шматочків прозорого пластику). Після завершення проєкту відбувається його презентація.

Останній за порядком, але не за значенням *музично-режисерський напрям* об'єднує набуті знання та навички зі всіх попередніх напрямів і, подібно до музичного, є лейтмотивним, адже присутній в той чи іншій мірі під час роботи над кожним напрямом. Його основна мета – розвинути у старшокласників здатність до цілісного сценічного мислення – бачити, чути та будувати виставу як органічне поєднання образів, руху та звуку.

Вправи в музично-режисерському напрямі найчастіш групові з наявністю ведучого, що виступає режисером. Вони зумовлюють створення невеликих етюдів на запропоновані теми або на основі запропонованих музичних композицій. Інша група вправ, де завдання виконуються індивідуально, представляють собою

завдання створити «режисерський коментар» стосовно уявної вистави на задану тему. Кожен учень виступає режисером і повинен записати свій режисерський коментар стосовно вистави на основі обраної музичної композиції, який включитиме наступні пункти: тема вистави (про що розповідається в виставі), ідея вистави (яку думку вона хоче донести до глядача), місце дії (в якому середовищі відбувається дія, які сценографічні рішення допоможуть це передати), персонажі (кількість дійових осіб, їхні ролі та місце в історії), виразні засоби (яким чином ви хочете зачепити глядача? Акторською грою, великою кількістю хореографічних вставок, світлом тощо).

Кожен з зазначених напрямів є важливим для музично-театральної діяльності, і на заняттях вони повинні існувати у тандемі та взаємодоповнювати одне одне, для того, щоби учні відчували комплексність, ідейну наповненість музично-театральної діяльності, і, що найважливіше, розвивати творчі здібності на заняттях за допомогою різних видів мистецтва, що, підпорядковуючися музичним засобам виразності, існують у спільному мистецькому синтезі.

Висновки до першого розділу

У межах дослідження методичних основ розвитку творчих здібностей старшокласників нами запропоновано таке трактування ключових понять у контексті роботи: творчість – це якість особистості, що передбачає гнучкість мислення, розвинуту уяву та інтелектуальну ініціативу для створення чогось нового та оригінального – від предметів творчого процесу до нових підходів у вирішенні життєвих ситуацій; здібності – це індивідуально-психологічні сформовані під впливом середовища та виховання особливості людини, які зумовлюють її успішність у певній діяльності, пояснюючи легкість і швидкість опанування знань, умінь і навичок; творчі здібності – синтез інтелектуальних, емоційних і мотиваційних якостей особистості, які охоплюють здатність людини до прояву уяви, ініціативи й самостійності мислення, забезпечують переосмислення і втілення

ідей, образів, дій, створення унікальних продуктів та ідей та зумовлюють успішність та результативність людини в певних видах творчої діяльності. Їх структура в старшому шкільному віці представлена п'ятьма взаємопов'язаними компонентами: мотиваційним, когнітивним, емоційно-вольовим, творчо-діяльнісним та соціально-комунікативним; музично-театральна діяльність – це синтетичний вид творчої діяльності, що сприяє розвитку емоційної, інтелектуальної, образної, соціальної сфер учасника та ставить на меті створення театального твору, в якому визначальну роль грає музика; розібрано її основні характерні риси: наявність необхідності у створенні, показу, збереженні театального твору, вплив на самореалізацію особистості у творчому пошуку, соціально-рольовий характер, синтетичність і комплексність, визначальна роль музики.

Аналізуючи музично-театральну діяльність як засіб розвитку творчих здібностей та подолання педагогічної проблеми творчості старших школярів, нами було визначено систему основних напрямів роботи – музичного, музично-акторського, музично-хореографічного, музично-драматургічного, музично-візуального, музично-режисерського, – визначено цілі та запропоновано ряд вправ для кожного з напрямів. Було визначено, що незважаючи на те, що музично-театральна діяльність є похідною від театального мистецтва, вона має свою специфіку та власні характерні риси, однак синтетичність, народжена театром, виступає її фундаментальною основою, що й стало поштовхом до визначення основних напрямів музично-театральної діяльності.

Незважаючи на те, що музично-театральна діяльність є похідною від театального мистецтва, вона має свою специфіку та власні характерні риси, однак синтетичність, народжена театром, виступає її фундаментальною основою. Було надано визначення поняттю

Таким чином, проведений теоретичний аналіз чітко окреслює педагогічний потенціал музично-театральної діяльності як засобу розвитку творчих здібностей

старшокласників за рахунок великої кількості творчих мистецьких напрямів, акумульованих в ній завдяки синтезу мистецтв, що складає основу музично-театральної діяльності. Однак для ефективного впровадження визначених нами напрямів та вправ в освітній процес необхідною є наявність цілісного методичного забезпечення, що інтегруватиме різні наукові педагогічні підходи, конкретні методики та форми організації у навчально-творчий процес.

РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНО- ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1.Сучасні наукові підходи щодо розвитку творчих здібностей старшокласників

Протягом століть педагогіка стикалася з різними викликами, пов'язаними з розвитком творчих здібностей учнів, і кожна епоха формулювала свої проблеми та пропонувала власні шляхи їх подолання. Сучасна педагогічна наука за рахунок меншої кількості обмежень пропонує велику концепцій та методик спрямованих на перетворення освітнього середовища на простір, що надихає, стимулює та підтримує творче самовираження учнів.

Основою для багатьох новітніх методик є побудова простору, заснованому на принципах діалогу, співпраці та рівності, і, на нашу думку, ці принципи найкраще реалізуються в педагогіці партнерства.

Сутність педагогіки партнерства полягає в активному використанні на уроках співпраці між учнями та учителем та методу діалогу, ставлення до школярів як до особистостей з власними думками та ідеями, а також в побудові довіри як основи навчального процесу. Педагог в такій системі повинен стати тренером та фасилітатором, який крім того, що надає матеріал та інформацію, стимулює дітей задавати питання та допомагає їх формулювати, разом шукати відповіді. [20]. За умови правильного використання такого підходу учні стануть більш впевненими у собі та зможуть розвинути критичне мислення. Передбачається активне використання на уроках інтерактивних методів навчання, таких як проектна робота, групові обговорення, рефлексія для розвитку творчого мислення а також вміння працювати у команді.

Важливою умовою педагогіки партнерства є побудова тристоронньої взаємодії – учитель-учень-батьки, що передбачає залучення останніх в освітній процес.

Основними засадами такої взаємодії постають створення батьківських клубів для участі в житті школи, проведення просвітницької роботи та навчання дорослих основам сучасної педагогіки, обговорення проблем та створення спільних проєктів на регулярних зустрічах та побудова спільних цілей батьків та педагогів стосовно дітей та їхнього розвитку [20].

Дослідниця І. Калько визначає наступні ключові принципи педагогіки партнерства: добровільність, взаємоповага, відповідальність, системність. [Калько І. В. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості в контексті Нової української школи // Інноваційна педагогіка. – 2020. – Т. 21, № 1. – С. 33–36.]. Добровільність реалізується за допомогою надання учням свободи вибору тем та матеріалів для творчості, а залучення їх у процес відбувається через зацікавлення, а не примус. Взаємоповага реалізується через участь у групових проєктах, спільних творчих завданнях та діалогах: не тільки між учнями, але й з учителем. Педагог не нав'язує власні ідеї, а стає рівноправним учасником творчого процесу, вносить свої елементи так само, як і учні. Відповідальність у такій системі розповсюджується не тільки на учнів. В класі створюється атмосфери «рівності» – існуючі правила повинні бути дотримані як педагогом, так і школярами, і домовленості повинні виконуватися усіма сторонами. Принцип системності зумовлює проведення самоаналізу після завершення заняття або колективної роботи, учні фіксують свої спостереження, почуття, емоції та зміни в собі, які виникли під час заняття [25].

Таким чином, використання педагогіки партнерства може стати основою для розвитку творчих здібностей учнів при роботі в колективі, створити простір, в якому кожна дитина зможе розкрити свій потенціал та відчувати свободу. Однак між свободою та вседозволеністю існує дуже тонка грань, і для того, щоб творчий процес не перетворився на неорганізований хаос, перед тим, як надати учням свободу творчості, необхідно закласти в них основи для реалізації ідей та поваги до мистецтва [34, 453]. Саме ці завдання прийняти до уваги в підході концепції Studio Habits of

Mind (SHoM).

Концепція SHoM виникла в межах проєкту Harvard Project Zero як результат багаторічних спостережень за студіями мистецтва в школах. Дослідники помітили, що в процесі створення робіт учні не просто опановують технічні навички, а й розвивають особливий спосіб мислення, який можна структурувати у вісім ключових принципів, звичок, – звідси назва підходу: студія звичок розуму (Studio Habits of Mind).

До восьми досліджених принципів, відносять наступні:

1. Розвиток майстерності. Учні не лише опановують технічні прийоми, але й вчаться організовувати робочий простір та правильно, з повагою використовувати матеріали. Наприклад, учні не просто малюють, але й знають, як правильно підготувати полотно та доглядати за пензликами.
2. Залученість і наполегливість. Цей принцип описує вміння глибоко концентруватися на завданні, зі спокоєм приймати свої помилки та долати їх без емоційного перенавантаження, завжди доводити роботу до завершення, навіть якщо це займе велику кількість часу.
3. Візуалізація. Описує здатність уявляти те, як буде виглядати готовий твір або робота ще до її реалізації, планування ходу роботи – будь то композиція в живописі чи прописування драматургії в театральній п'єсі.
4. Вираження. Надає можливість передавати власні ідеї та емоції через творчі форми, розвиває індивідуальний стиль та навчає використовувати символи та метафори через осмислене повідомлення.
5. Спостереження. Зумовлює наявність уваги до деталей в своєму творі (постановка корпусу в танці, положення рук при грі на музичних інструментах тощо), аналіз робіт інших митців та вміння не просто дивитися, а бачити, надихатися.
6. Рефлексія. Вміння критично аналізувати свої роботи – що вдалося, що можна покращити, яких помилок треба уникати в наступні рази. Гарно проявляється

через щоденник митця або групові дискусії.

7. Гнучкість та експерименти. Вихід за межі звичного, що реалізується за допомогою використання нових технік, підходів, дій, що раніше здавалися некомфортними або неможливими, готовність до помилок як частини творчого процесу.
8. Розуміння контексту мистецтва. Вивчення історії мистецтва та аналізу культурних та соціальних впливів, порівняння особливостей мистецтва різних епох та країн [3].

Підхід SHoM ґрунтується на дослідженнях творчості, ідеях проектного навчання та теорії метакогнітивних навичок (здатність усвідомлювати та регулювати свої процеси мислення. Дослідження 2000-го року довели, що розвиток зазначених восьми звичок покращають академічні результати учнів, розвивають м'які навички – творчість, критичне мислення, наполегливість, готують до реальних життєвих завдань та викликів, наприклад, здатність експериментувати в наукових сферах, знаходити творчі рішення в бізнесі, не боятися помилок та завжди завершувати почате [10].

Таким чином, концепція Studio Habits of Mind дозволяє розвивати не лише технічні навички, а й гнучкість розуму, стійкість до невдач і здатність до глибокого аналізу, що є компонентами творчості, і хоча SHoM не ставить перед собою конкретної мети у вигляді розвитку творчих здібностей учнів, своїми засобами вона сприяє цьому розвитку.

2.2. Класичні концепції розвитку творчих здібностей учнів

Неможливо сперечатися з тим, що основу для розвитку сучасних освітніх систем склали класичні педагогічні методики – цю думку підтверджують такі роботи, як «Сучасна педагогіка: від традиції до інновацій» за авторством О. Савченко, в якій вказується вплив ідей вітчизняного педагога-новатора Василя Сухомлинського на розвиток гуманістичної педагогіки та на педагогіку в цілому [33, 67].

Впроваджувати нетрадиційні для свого часу методи В. Сухомлинський почав працюючи директором Павлівської школи. У книзі «Розмова з молодим директором школи» педагог розповідає про свій досвід зміни традиційного навчання, зокрема про зменшення обсягу домашніх завдань на користь практичних спостережень на природі, де діти могли безпосередньо спостерігати явища, які вивчали [39].

Свою систему Василь Сухомлинський розвивав ґрунтуючись на власному життєвому досвіді та спостереженнях за дітьми. Він наголошував на важливості індивідуального підходу до кожної дитини та підкреслював, що педагог повинен передусім розуміти внутрішній світ учня та спиратися на нього [40, 27]. Основними його принципами були: акцент на індивідуальних особливостях кожної дитини, навчання через практичний досвід, інтеграція мистецтва в освітній процес. Мистецтво і музика займали особливе місце в його педагогічній системі. У школі, де він працював, діти малювали, ліпили, співали та грали на музичних інструментах, адже В. Сухомлинський вважав, що творчість розкриває внутрішній світ дитини. На уроках діти писали невеликі розповіді, в яких висловлювали свої враження – ці твори педагог називав «раздумами», також велику роль у його методиці відігравали казки, оповідання та вірші – учні не лише читали їх, а й придумували власні історії, розвиваючи фантазію та мовлення. Для наймолодших учнів він організовував «Школу радості», де навчання проходило за допомогою гри та театралізації.

Важливим принципом Сухомлинського була свобода вибору – діти могли обирати теми для творчих робіт, що розвивало їхню самостійність і оригінальність. Він створював атмосферу довіри, де кожен учень не боявся експериментувати та висловлювати свої думки.

У працях Василя Сухомлинського знаходять відлуння ідеї австрійського педагога, доктора філософії Рудольфа Штайнера, засновника Вальдорфської педагогіки, який також наголошував на гуманістичному підході в навчанні, розвитку емоційно-творчої сфери дітей та важливості естетичного виховання. В обох підходах

дитина є центральною фігурою – не як об’єкт навчання, а як активний творець власного шляху.

Методика Штайнера базується на антропософській філософії, що передбачає пізнання людини як істоти з тілесним, душевним і духовним початками. В контексті освітнього процесу це означає розвиток трьох сфер: волі, почуттів та мислення. Рудольф вірив у цілісну природу людини та необхідність гармонійного розвитку розумових, емоційних і творчих здібностей – можливо завдяки дитинству, проведеному у гармонії з природою, глибокої філософської освіти та контактам з провідними мислителями свого часу.

Поворотним моментом у його житті стала співпраця з Емілем Мольтом, директором тютюнової фабрики Вальдорф-Асторія у Штутгарті. Саме Мольт запропонував Штайнеру створити школу для дітей працівників підприємства, які не мали доступу до якісної освіти [22]. Так з’явилася Вальдорфська школа. Навчальний процес в ній будувався з урахуванням семирічних вікових етапів: перший – до 7 років, другий – від 7 до 14, третій – від 14 до 21 року. Для кожного з цих вікових етапів використовувалися специфічні методи та форми роботи [44].

Серед основних принципів роботи Вальдорфської школи можна зазначити наступні: уроки починаються з головного предмету, який вивчається блоками по кілька тижнів – наприклад, географія, історія або математика, та поєднується з мистецтвом. Таким чином, математика викладається через художні форми: діти створюють орнаменти, вивчають симетрію, працюють із просторовими структурами. Геометрію у старших класах подають через креслення, моделювання, створення фрактальних композицій. Уроки біології передбачають ведення спостережень за рослинами й тваринами, які учні описують у художній формі, доповнюють малюнками, створюють гербарії та макети [27]. У предмети, пов’язані з мовою та історією інтегрується театр: учні ставлять п’єси, пишуть сценарії, працюють над декораціями. Також обов’язковим компонентом навчання виступає евритмія – рухове мистецтво, що поєднує музику, мову й пластику, формуючи почуття ритму,

концентрацію та виразність тіла. Р. Штайнер підкреслював, що мистецтво є серцевиною навчання, бо лише воно здатне об'єднати розум, серце і волю. [44]. Таким чином, творчість ставала не тільки засобом розвитку, а й способом буття, через який дитина розкриває себе.

Важливим фактором методики Р. Штайнера є те, що викладання базується на особистості вчителя. Він постає не як авторитет, а як духовний провідник, а навчання спрямоване не на оцінку, а на процес пізнання, а сама система стандартного оцінювання замінюється на розгорнуті характеристики учнів – літературні портрети, що відображають динаміку формування особистості [44].

Акцент на творчому розвитку та внутрішній свободі дитини також став ключовим у практиці італійської педагогині, а також першої жінки-лікарки в Італії, Марії Монтессорі. Її шлях як педагога-новатора почався в психіатричній клініці, де вона спостерігала за дітьми з особливими освітніми потребами. Там вона зрозуміла, що традиційні методи навчання їм не підходять – вони потребували іншого підходу, який би враховував їхні особливості та природний розвиток.

Пізніше вона виявила, що діти, яких вважали «нездатними до навчання», за умови правильної стимуляції могли досягати результатів, що не поступалися здобуткам звичайних школярів. Це підтвердило її гіпотезу: проблема полягала не в дітях, а в системі, яка не вміла розкрити їхній потенціал, і надихнувшись роботами Жана-Марка Ітара та Едуара Сегена, Марія почала експериментувати з навчальними матеріалами, які б стимулювали самостійне мислення дітей [9, 4]. Так, у 1900 році, працюючи в школі при дитячому відділенні психіатрії, вона почала використовувати в роботі з дітьми ігри та предмети (кулі, намистини, кнопки) для стимулювання їхнього розвитку. Цей підхід дав помітний результат – учні, яких називали «дітьми ідіотами», здобули такий рівень знань, який дозволяв їм змагатися у державних школах [6].

Педагогіка М. Монтессорі втілювала в собі концепцію «науково обґрунтованої педагогіки». На відміну від традиційної школи, де вчитель є центральною фігурою, за

цією системою дитина сама обирала, чим займатися, а педагог лише направляв та допомагав. Клас був поділений на зони – практичного життя, сенсорного розвитку, математики, мови та мистецтва, – де кожен матеріал був призначений для конкретного етапу розвитку. На уроках використовувалися спеціально розроблені дидактичні матеріали, наприклад «рожева вежа» для розвитку просторового мислення, шершаві літери для тактильного запам'ятовування алфавіту, кольорові таблички для вивчення кольорів і відтінків. [6].

Особливу увагу М. Монтессорі надала творчому розвитку: вона розглядала його як природну тенденцію, що розгортається у дитині, якщо забезпечити їй свободу дії, естетичне середовище та фізичний та інтелектуальний комфорт. Важливим фактором було те, що діти мали свободу експериментувати – так, наприклад, у «Будинку дитини» (першій школі Монтессорі, відкритої у 1907 році) діти мали матеріали для малювання, музики, ліплення, аплікацій та могли вільно поєднувати їх, створюючи власні проекти без жорстких вказівок, що сприяло розвитку уяви та творчих здібностей [5].

Класичні мистецько-педагогічні методики, запропоновані Рудольфом Штайнером, Василем Сухомлинським та Марією Монтессорі, продемонстрували глибокий вплив на сучасні педагогічні підходи до розвитку творчих здібностей школярів різних вікових категорій. Їхні ідеї – інтеграція мистецтва в навчання, акцент на індивідуальності, свобода творчого самовираження – залишаються актуальними й сьогодні. Так, методи Вальдорфської педагогіки, такі як евритмія, блокове навчання та художнє осмислення наук, підхід Василя Сухомлинського до «роздумів» і театралізації, а також принципи педагогіки Марії Монтессорі, такі як використання сенсорних матеріалів та зон розвитку можуть ефективно використовуватися в сучасній освіті.

Ці класичні концепції стали основою для новітніх педагогічних теорій, деякі з яких ми розглядатимемо в наступному підрозділі. Аналізуючи їхню еволюцію,

можна прослідкувати, як традиційні ідеї трансформуються в інноваційні практики ХХІ століття.

2.3. Методики використання музично-театральної діяльності для розвитку творчих здібностей учнів старшої школи

Комплексність та наповненість музично-театральної діяльності за рахунок наявності великої кількості мистецько-творчих напрямів зумовлює необхідність стимулювання творчої активності учнів для розвитку їхньої творчої особистості, а отже і уяви, розвитку гнучкості мислення та інтелектуальної ініціативи. Виходячи з цього, ми вважаємо доречним використовувати наступні методи та підходи під час занять з музично-театральної діяльності:

Зміна обстановки за методом Марії Монтессорі передбачає фундаментальний перегляд організації навчального простору [6]. Класна кімната перетворюється на динамічне творче середовище, де кожен елемент повинен стати інтерактивним та функціональним. Обов'язковими елементами такого функціонального простору виступають «зона вільного творчого дослідження» з різноманітними матеріалами (від звичайних фарб та шматків картону до 3D-ручок), «куток музики» з доступними музичними інструментами, наприклад, перкусією для вправ з ритміки, «зона релаксу» з м'якими пуфами чи килимками. Важливо, щоб учні мали можливість самостійно змінювати простір, переставляючи меблі та самостійно оформлюючи деякі аспекти зон.

Мозковий штурм як метод колективної творчості реалізується за чіткою методикою, що включає кілька етапів. На першому етапі, етапі «Генерації ідей» вчитель формулює проблемне запитання або творче завдання, пов'язане з темою заняття, після чого учні протягом 5-10 хвилин записують усі ідеї, що спадають на думку, без будь-якої критики з боку вчителя. Другий етап «Аналіз» передбачає класифікацію ідей за темами або напрямками. На третьому етапі «Доопрацювання» відбираються найбільш перспективні пропозиції, які групи учнів розробляють

детальніше. Фінальний етап «Реалізації» може включати створення колективного мистецького проєкту. Важливою умовою є створення атмосфери психологічного комфорту, де немає «поганих» ідей.

Імпровізаційний та інтерактивний підходи чудово підходять для музично-акторського, музично-драматургічного та музично-візуального напрямів. Для його реалізації вчитель повинен підключити фантазію, наприклад, під час вправи «палітра звуку» з музично-візуального напрямку учні повинні кожний проміжок часу (кожну хвилину, або кожні 40 секунд) за командою вчителя мінятися аркушами паперу та зображати музику вже продовжуючи намальовані почуття іншого учня. В контексті музично-акторського та музично-драматургічного напрямів можна створити етюд шляхом наскрізного розповідання історії: починаючи з одного персонажа, кожен учень по черзі додає нові обставини та дійових осіб, поки історія не прийде до логічного, живого завершення [34].

Проведення паралелей із сучасною культурою. Такий метод вимагає від учителя постійного моніторингу актуальних мистецьких тенденцій. Особливо ефективним є залучення самих учнів до пошуку таких паралелей – можна запропонувати їм знайти сучасні аналоги класичним творам або створити власні інтерпретації.

Самоуправління. У творчому процесі реалізується через систему «учнівських лабораторій», де кожен учень або група отримують можливість стати кураторами певного напрямку. Учні самостійно розробляють концепції, формують плани робіт, підбирають матеріали. Вчитель при цьому виступає як консультант. Особливу цінність має етап публічної презентації результатів – це може бути виставка, перформанс або створення шкільного мистецького журналу. Важливо надати учням повну свободу у виборі форм звітності про свою роботу. Цей метод можна також реалізувати через обрання учнями творчих домашніх завдань та надання ідей щодо них.

Метод самооцінювання. Після виконання вправи кожен учень аналізує

власний результат: що вдалося найкраще, а з чим виникли труднощі. Ця практика формує критичне розуміння своїх сильних сторін та зон росту, що стає ключовою мотивацією для подальшої роботи [34].

Метод обговорення трансформує традиційний урок у відкритий дискусійний клуб. Класична структура «вчитель питає – учень відповідає» замінюється на колективний діалог, де кожен учасник може виступити ініціатором теми. Ефективними прийомами є послідовність навідних запитань, аналіз причин і наслідків мистецьких явищ, розгляд проблеми з різних позицій. Особливу увагу слід приділяти формуванню культури дискусії – вмінню слухати, аргументувати свою позицію, шукати компроміси. Регулярне ведення «мистецьких щоденників», де учні фіксують свої думки після обговорень, дозволяє відстежувати динаміку розвитку їхнього мислення.

Проблемний метод може стати частиною музично-режисерського напрямку. Під час цього методу вчитель створює модель реальної конфліктної ситуації, наприклад: «Актор не погоджується з твоїм режисерським трактуванням сцени. Твої дії?». Шляхом пошуку рішення учні вчаться бачити процес з різних позицій, усвідомлюють потенційні складнощі та краще визначають власну роль у колективній творчості [34].

Виявлення інтересів. Є важливим інструментом діагностики творчих уподобань учнів, що ґрунтується на педагогічній концепції Василя Сухомлинського [40]. Цей метод передбачає ретельну розробку анкет, які можуть включати як закриті питання з варіантами відповідей (наприклад, «Яким видом творчої мистецької діяльності вам подобається займатися?» з варіантами малювання, хореографія, театр, вокал, косплей, тощо), так і відкриті запитання, що дозволяють учням вільно висловити свої думки через такі запитання як «Завдяки якій діяльності ви самовиражаєтеся? Що вас в ній захоплює?». Аналіз результатів має проводитись комплексно, з урахуванням вікових особливостей, соціального середовища та індивідуальних психологічних характеристик учнів. На основі отриманих даних

учитель може не лише адаптувати програму навчання, а й розробити індивідуальні творчі маршрути для окремих учнів або груп та надавати їм творчі завдання виходячи з їхніх інтересів.

Висновки до другого розділу

У межах наукового пошуку нами було з'ясовано, що розвиток творчих здібностей в методичному аспекті реалізується через апробацію та адаптацію провідних класичних систем (Вальдорфської педагогіки Р. Штайнера, гуманістичного підходу В. Сухомлинського, педагогіки М. Монтессорі), які заклали фундаментальні принципи інтеграції мистецтва у навчання, індивідуалізації та свободи творчого самовираження, та сучасних педагогічних практик, що орієнтуються на впровадження новітніх концепцій, таких як педагогіка партнерства та концепція Studio Habits of Mind (SHoM), що трансформують навчальне середовище в простір діалогу, співпраці, рефлексії та формування метакогнітивних навичок, необхідних для творчої самореалізації.

Аналізуючи сучасні новітні підходи та класичні педагогічні концепції, націлені на розвиток творчих здібностей школярів, ми розробили власну методику педагогічного впливу на формування творчої активності та розвитку творчих здібностей старшокласників, запропонувавши для використання на заняттях з музично-театральної діяльності наступні методи та підходи: метод зміни обстановки, метод мозкового штурму, імпровізаційний підхід, інтерактивний підхід, метод проведення паралелей із сучасною культурою, метод самооцінювання, метод самоуправління, метод обговорення, проблемний метод, метод виявлення інтересів.

Кожен із розглянутих підходів та методів є взаємодоповнюючим ланцюгом педагогічного впливу, що поступово формує в учнів творчу самостійність та розвиває творчі здібності. Цей розвиток реалізуються через взаємопов'язаність запропонованих методів та підходів із запропонованими в попередніх параграфах

музично-театральними напрямками, що трансформують традиційний урок у динамічне творче середовище. У сукупності це забезпечує перехід учня від пасивного виконавця до активного творця, здатного до художньої інтерпретації та колективної творчості.

РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ МУЗИЧНО-ТЕАТРАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Мотиваційний фактор творчої активності старшокласників в музично-театральній діяльності

Як зазначає дослідниця Л. Масол, будь-яка інтеграція змісту мистецької освіти зумовлює необхідність розробки відповідних технологій та методик. [24, 27]. Ми вважаємо, що ці слова стосуються будь-якого мистецького-творчого поштовху в освітній середі, і, доповнюючи думку дослідниці, зазначимо, що перед впровадженням будь-яких інновацій, – в нашому випадку музично-театральної діяльності, – необхідно ретельно вивчити актуальну на даний момент часу ситуацію в закладах загальної середньої освіти та підтвердити потребу учнів в розвитку творчих здібностей засобами саме музично-театральної діяльності.

З метою виявити інтереси та творчі схильності старшокласників, дослідити актуальність для учнів занять з музично-театральної діяльності та підтвердити важливість використання в ній саме зазначених нами в попередніх параграфах напрямів, підходів та методів ми провели анкетування серед старших школярів.

В анкетуванні прийняло участь 76 учнів з 10-х та 11-х класів Ізмаїльського ліцею №1 з гімназією Ізмаїльського району Одеської області. Опитування показало наступні результати: відповідаючи на питання про роль музики в своєму житті («Яку роль в вашому житті грає музика?»), 95% учнів відзначили, що вона відіграє для них значну (часто слухають музику), велику (не уявляють свого життя без музики) або дуже велику роль (займаються музикою професійно або напівпрофесійно), що свідчить про високий рівень зацікавленості музикою серед респондентів (додаток Б).

Наступне питання («Завдяки якій діяльності ви самовиражаєтеся? Що вас в ній захоплює?») розкрило більшість учнів як активних та захоплених своєю

справою особистостей, формами самовираження яких виступають здебільшого заняття танцями, малюванням, театром, спортом, грою на музичних інструментах, вокалом а також рукоділлям; деякі учні відзначали інші види діяльності, такі як програмування та фотографія, що свідчить про різноманітність творчих інтересів юнаків (додаток В).

Слід зазначити, що на всі три питання з можливістю написати вільний варіант відповіді («Завдяки якій діяльності ви самовиражаєтеся? Що вас в ній захоплює?», «Чи комфортно вам виступати перед публікою? Чому?», «Які ваші якості, на вашу думку, могли би розвинути або удосконалитися у вас в музично-театральній діяльності?») завжди ті й самі четверо респондентів залишали прочерки або відповідь, згенеровану штучним інтелектом, що може свідчити про невпевненість частини респондентів у формулюванні власних творчих уподобань та думок, а це, в свою чергу, вимагає своєї уваги та педагогічної корекції під час роботи зі старшокласниками та надання уваги вправам, що стимулюватимуть їхню активність, ініціативність та розвиток впевненості у собі (додаток В, додаток Ї, додаток К).

Абсолютна більшість респондентів (89,5%) вважають, що школа повинна надавати учням можливість творчого самовираження та створювати атмосферу співпраці між учнем та учителем, що виявилось при аналізі відповідей на запитання «Чи вважаєте ви, що школа повинна надавати учням можливість самовираження на уроках та створювати атмосферу співпраці під учителем та учнями?» (додаток Г). Однак при відповіді на питання про саме можливість творчого самовираження у школі, понад 44% респондентів зазначили, що лише деякі вчителі створюють для цього умови, при цьому 38% учнів відчують, що школа активно заохочує їх до творчого самовираження на уроках, а 13 учнів з 76 не відчують такої можливості зовсім, або відчують дуже рідко (додаток Г). Незважаючи на нахил в позитивний бік, присутність негативних відповідей свідчить про нерівне ставлення до учнів та про наявність вчителів, що обмежують можливість старшокласників висловлювати

свої думки та ідеї, активно приймати участь в заняттях та пропонувати щось нове та оригінальне.

При аналізі відповідей на питання «Яким видом творчої мистецької діяльності вам подобається займатися?» виявилось, що 6 учнів з 76-ти не займаються нею зовсім, але найулюбленішими її видами серед більшості старших школярів постали малювання, хореографія та рукоділля. Частина респондентів також віддавала перевагу музичній діяльності (гра на музичному інструменті, вокал, саунд-дизайн), 16% полюблять займатися театральною діяльністю, 10 респондентів пишуть розповіді або вірші та 4 займаються косплеєм (додаток Д). Відповіді старшокласників свідчать про їхню залученість до різних видів мистецької та творчої діяльності та виствітлюють потребу школярів до занять ними, яка може бути реалізована за допомогою різних напрямів музично-театральної діяльності.

В питанні «Який вид творчої мистецької діяльності ви хотіли би спробувати в майбутньому?» найбільша кількість відповідей припала на музичну діяльність, а саме гру на музичних інструментах та вокалі (49 відповідей), також учні зацікавлені у театральній діяльності, хореографії, саунд-дизайні та косплеї, що дозволяє зрозуміти потребу учнів в творчому самовираженні та розвитку через компоненти музично-театральної діяльності (додаток Е).

Більше половини учнів (56%) ставляться позитивно або дуже позитивно до введення музично-театральної діяльності в шкільну середу, про що свідчать відповіді на питання «Уявіть, що тепер одним з обов'язкових занять у школі є музично-театральна діяльність. Яка ваша реакція?», 35% готові до неї долучитися, але без надмірного захоплення, і лише 7 респондентів не виявили бажання долучатися до музично-театральної діяльності (додаток Є).

В наступному питанні «Якщо б ви мали можливість взяти участь у музично-театральному проєкті, яка роль вас б найбільше приваблювала?» ми надали учням обрати гіпотетичні ролі учасників музично-театрального процесу (необхідно

обрати не більше двох варіантів з переліку). Найбільш привабливими для учнів ролями виявилися актор/актриса (32 обрання), але жодна з інших наданих учням ролей не набрала менше ніж 10 голосів, окрім ролі музичного виконавця (6 обрань). Таким чином, ролі режисера, піар-менеджера, хореографа, музичного виконавця, костюмера, візажиста, спеціаліста по декораціям, звукорежисера та сценариста залишилися актуальними для учнів, що свідчить про їхнє ставлення до музично-театральної діяльності не як до вивчення сценарію та механічний грі на сцені, а як до комплексного творчого процесу, в якому кожен компонент потребує уваги та відповідальності (додаток Ж).

Головними факторами, що заохочують старшокласників до участі в музично-театральній діяльності за результатами наступного питання («Що могло б заохотити вас до участі в музично-театральній діяльності? (Оберіть не більше двох)») виступають цікавий сценарій, можливість отримати додаткові бали, підтримка та активна участь друзів, що свідчить про зацікавленість школярів в ідейному наповненні музично-театральної діяльності, потребу в дружній атмосфері на заняттях та присутності винагороди у вигляді пільг в навчанні. Також серед відповідей фігурували можливість самостійно приймати рішення та розвинути власні навички, меншу кількість обрань отримали варіанти «публічне визнання» та «подолання сором'язливості» (додаток З).

Відповідаючи на питання «Чи комфортно вам виступати перед публікою?» та «Чи комфортно вам виступати перед публікою? Чому?» про комфорт виступів перед публікою, 54% учнів відзначили комфорт під час знаходження на сцені – здебільшого за рахунок багатого досвіду у виступах через хореографічну, театральну або музичну діяльність, 18% відчують незручність і сором'язливість, а 9% відчують страх на публіці, що в деяких випадках, за відповідями респондентів, викликається сором'язливістю та страхом зробити помилку (додаток І, додаток Ї).

Обираючи тематику можливих вистав у питанні «Якби вам треба було обрати

тему вистави, на чому ви б зупинилися?», учні найбільше віддавали перевагу сценаріям на основі ігор, серіалів, аніме, фільмів чи книг (49%) та виставам за власними оригінальними сценаріями (29%), що свідчить про наявність творчого потенціалу учнів та їхню заохоченість до прийняття самостійних рішень і впровадження власних ідей (додаток Й).

Якості, що можуть розвинути або удосконалитися під час занять музично-театральною діяльністю, учням було надано припустити в останньому питанні («Які ваші якості, на вашу думку, могли би розвинути або удосконалитися у вас в музично-театральній діяльності?»). Найчастіше згадувалися впевненість у собі (17 згадувань), комунікативні навички та робота в команді (12 згадувань), розвиток творчості (11 згадувань). Також лунали думки про покращення здібностей у різних видах творчості (танці, рукоділля через створення реквізитів, акторських здібностей), навичок говоріння та виразності, саморозвитку, відповідальності та самовираженню (додаток К).

Підводячи підсумки анкетування, можна сказати наступне: музично-театральна діяльність є привабливою формою позашкільної діяльності для старшокласників за рахунок можливості творчо проявляти себе через різні види творчої мистецької діяльності, які об'єднує музично-театральна діяльність завдяки своїй синтетичності. Ключовими мотивами для участі виступають цікавий сценарій театральних постановок та соціальна підтримка. Учні усвідомлюють розвивальний потенціал музично-театральної діяльності для формування впевненості, комунікативних навичок та творчого мислення, при цьому значна частина учнів відчуває незручність під час публічних виступів, що потребує спеціальної педагогічної уваги та використання зазначених нами в попередніх параграфах методів та підходів.

Проведене дослідження підтверджує, що впровадження музично-театральної діяльності в навчальний процес має враховувати різноманітність творчих інтересів учнів за допомогою різних творчо-мистецьких напрямів, повинно забезпечувати

можливість примірити на себе учням різні соціальні ролі в контексті діяльності, такі як роль сценариста, актора чи актриси, спеціаліста по декораціям, звукорежисера, костюмера тощо, а також створювати підтримуюче середовище через групову роботу.

3.2. Концепція та структура навчально-творчої програми з музично-театральної діяльності

Як показало проведене опитування, музично-театральна діяльність є актуальним та затребуваним видом діяльності для сучасних старших школярів. Отримані дані створюють чітку картину їхніх очікувань, інтересів та потенційних труднощів, спираючись на яку ми розробимо фінальний етап системного планування, що буде представлений у вигляді навчальної програми з позашкільної освіти з музично-театральної діяльності.

Навчальна програма з позашкільної освіти з музично-театральної діяльності спрямована на юнаків-старшокласників віком від 15-ти до 18-ти років – учнів 10-х та 11-х класів.

Метою навчальної програми є розвиток творчих здібностей старшокласників засобами музично-театральної діяльності.

Завдання програми полягають у:

- розвитку інтелектуальної, образної, емоційної сфери старшокласника;
- соціально-рольовому розвитку;
- оволодінні базовими знаннями з музичного, музично-акторського, музично-хореографічного, музично-драматургічного, музично-сценографічного, музично-режисерського напрямів.
- оволодінні практичними навичками з музичного, музично-акторського, музично-хореографічного, музично-драматургічного, музично-сценографічного, музично-режисерського напрямів.

- оволодінні здатністю грамотно використовувати музичні засоби виразності, що проявляється також в підборі музичної основи до вистав, вмінні регулювати сценічну дію за допомогою звукового супроводу, тонко відчувати музику та передавати її настрій через слово, рух та візуальні образи.
- самореалізації в соціумі, професійному самовизначення, популяризації музично-театральної діяльності.

Дана навчальна програма передбачає навчання в два етапи: підготовчий та основний упродовж року. Для опрацювання навчального матеріалу в зазначеній програмі відводиться наступна кількість годин:

Підготовчий рівень, перше півріччя навчання – 36 годин.

Основний рівень, друге півріччя навчання – 36 годин.

Обидва рівні програми включають в себе теоретичну і практичну роботу, якій приділяється більша увага.

Програма навчання на початковому рівні передбачає розвиток психофізичних якостей, звільнення м'язів, подолання внутрішньої та зовнішньої скутості; основи сценічної уваги, спостережливості, фантазії через вправи та етюди; вправи на розвиток почуття ритму та колективної імпровізації; дослідження зв'язку голосу, звуку, руху та почуттів; основи дихання та артикуляції; розвиток просторового мислення відчуття та партнера через рух; створення найпростіших музично-пластичних мініатюр та участь у колективних презентаціях.

Основний рівень програми навчання передбачає вдосконалення набутих на початковому рівні навичок та вмінь; колективну роботу над сценічною виставою; створення сценічних образів; розробку сценарію, роботу над ролями, сценічну практику.

Основними принципами організації навчально-виховного процесу під час музично-театральної діяльності виступають інтегративність та синтез мистецтв, практико-орієнтованість та діяльнісний підхід, взаємодія між учнем та вчителем,

ініціативність учнів, колективний характер творчості, створення дружнього творчого середовища, використання інноваційних методів та підходів, проведення опитувань, контрольні вправи, колективна проєктна діяльність, сценічна виконавська практика.

Надана нижче програма є орієнтовною та гнучкою для змін і доповнень, проте незмінними повинні залишатися мета, завдання, принципи навчально-виховного процесу та прогнозовані результати, зазначені для кожного з двох рівнів навчальної програми.

Початковий рівень

Навчально-тематичний план на I півріччя. Дослідження мови музичного театру

Табл. 3.1.

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
		Теорія	Практика	Всього
Тема 1-2. Знайомство через звук і рух.	Музичний, музично-акторський, музично-хореографічний	1	3	4
<i>Діагностика інтересів. Вправи на довіру та «спільне музикування» за МакФерріном. “Хаотичний рух” та</i>				

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
<i>“Звуковий м'яч” для розкріпачення.</i>				
Тема 3-4. Дослідження власного голосу.	Музично-акторський, музично-хореографічний	1	3	4
<i>Вправи “Гудіння”, “Маріонетка”, “Пробудження”. Робота над диханням (“Змія”, “Собачка”). Пошук природного, вільного звуку.</i>				
Тема 5-6. Почуття через рух.	Музично-акторський, музично-хореографічний, музично-драматургічний	1	3	4
<i>“Емоційна пісня” (в парах). “Від голосу до жесту”. Створення “живих скульптур”</i>				

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
<i>(статуй). Різниця між мажорним та мінорним звучанням</i>				
Тема 7-8. Почуття через образ.	Музично-візуальний, музичний	1	3	4
<i>Вправа “Палітра звуку” – індивідуально з обміном аркушами. Створення колективного візуального полотна-настрою під одну композицію.</i>				
Тема 9-10. Драматургія мікроісторії музики	Музично-драматургічний, режисерський	2	2	4
<i>Драматургічна структура. Аналіз структури музичної композиції. Групова робота: створити сценічний етюд за</i>				

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
<i>правилами драматургії.</i>				
Тема 11-12. Від музики до сцени ч.1	Музично-візуальний, музично-акторський, музично-драматургічний	1	3	4
<i>Робота в групах. Створення ескізу костюма та гриму героя, натхненного обраною музичною темою. Презентація ескізів.</i>				
Тема 13-14. Від музики до сцени ч.2	Музично-візуальний, музично-режисерський	1	3	4
<i>“Сценограф”, робота по групам: створення просторової композиції, макету</i>				

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
<i>сцени, натхненої певною музичною композицією.</i>				
Тема 15-16. Ритм крізь тіло	Музично-хореографічний, музично-акторський	2	2	4
<i>Вправи “синергія”, “хаотичний рух”, “переклад”.</i>				
Тема 17-18. Творча лабораторія	Всі напрями	1	3	4
<i>Підсумок півріччя. Вибір матеріалу для вистави на другий семестр (пропозиції від учнів, голосування).</i>				
РАЗОМ за I півріччя		11 год.	25 год.	36 год.

Прогнозований результат

Учні мають знати:

- основні принципи безпечної роботи з власним голосом і тілом на заняттях.

- поняття «музикування» як форми спільної творчості та взаємодії.
- основні компоненти вокальної техніки: постановка корпусу, дихання діафрагмою, резонанс.
- базові поняття про зв'язок між емоцією, звуком і жестом.
- різницю між мажорним та мінорним звучанням в музиці.
- побудову драматургічної структури.

Учні мають уміти:

- виконувати розминкові вправи для звільнення м'язів та зняття психофізичних зажимів.
- керувати увагою та дотримуватися ритму в групових імпровізаціях.
- користуватися базовими вправами для постановки дихання.
- передавати заданий емоційний стан за допомогою голосу та пластики тіла в простих етюдах.
- створювати абстрактні візуальні замальовки (колір, форма) у відповідь на характер музики
- у групах створювати та презентувати прості етюди та невеликі історії.
- аналізувати та обговорювати результати групової роботи, формулювати власні враження.

Основний рівень

Навчально-тематичний план на II півріччя. Проєкт. Створення вистави

Табл. 3.2.

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
		Теорія	Практика	Всього

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
Тема 1. Задум. Режисерська концепція та розподіл ролей.	Музично- режисерський, Музично- драматургічний	2	-	2
<i>Спільне обговорення. Затвердження загальної концепції вистави. Розподіл ролей – режисера, акторів, сценаристів тощо. Розподіл обов'язків.</i>				
Тема 2. Музично- акторський аналіз ролей.	Музично- акторський, музичний, музично- драматургічний	1	3	4
<i>Індивідуальна та груповою робота над ролями: пошук лейтмотиву персонажа в музиці, характерного</i>				

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
<i>жесту, особливостей мови. Вправа "Емоційна пісня" для ролі.</i>				
Тема 3. Сценографічне та візуальне рішення.	Музично- візуальний, музично- режисерський	1	3	4
<i>Захист ескізів костюмів, макіяжу, декорацій від відповідальних груп. Виготовлення необхідних елементів. Пробне заселення сценічного простору акторами.</i>				
Тема 4. Створення рухової та музичної партитури.	Музично- хореографічний, музичний, музично- акторський,	1	5	6

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
	музично-режисерський			
<i>Постановка ключових рухових сцен, мізансцен. Робота над синхронністю руху та музики. Вправи на ритм і просторову взаємодію ("Броунівський рух" для вистави).</i>				
Тема 5. Збірка. Репетиційний процес.	Всі напрями	-	12	12
<i>Репетиції за епізодами, з'єднання всіх компонентів (слово, рух, музика, світло). Робота над динамікою, темпами, емоційними переходами.</i>				

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
<i>"Прогони" окремих епізодів.</i>				
Тема 6. Полировка. Генеральні репетиції.	Всі напрями	-	4	4
<i>Цілісні прогони вистави. Корекція помилок. Робота над витримкою, енергією, взаємодією з партнером.</i>				
Тема 7. Прем'єра та рефлексія.	Всі напрями	-	2	2
<i>Публічний показ вистави (для інших гуртків, батьків, учнів школи). Колективна рефлексія: заповнення анкет самооцінки та відгуків.</i>				

Тема заняття	Напрями	Кількість годин		
Тема 8. Аналіз зробленої роботи.	Всі напрями	1	1	2
<i>Перегляд запису вистави. "Круглий стіл": що вдалося, які уроки винесено. Створення колективного "архіву" проєкту (ескізи, фото, відео, щоденники).</i>				
РАЗОМ за II півріччя		6 год.	30 год.	36 год.
РАЗОМ за рік		17 год.	55 год.	72 год.

Прогнозований результат

Учні мають знати:

- основні етапи створення вистави (від задуму до прем'єри) та функції учасників процесу (режисер, актор, сценограф тощо).
- етапи створення вистави – від концепції до реалізації.
- етапи створення сценографічного, костюмного та світлового рішення своєї вистави.

- правила роботи над персонажем.
- принципи взаємодії з партнерами на сцені (органічність, чуйність, точність мізансцени).
- правила поведінки та концентрації під час репетиційного процесу та генеральних прогонів.

Учні мають уміти:

- застосовувати набуті в першому півріччі навички (вокальні, пластичні, акторські) у контексті конкретної ролі та вистави.
- створювати сценарій для вистави.
- організовувати сценічний простір.
- чітко виконувати поставлені режисером мізансцени, рухові та вокальні партитури.
- зберігати характер і енергію ролі протягом усієї вистави, робити логічні емоційні переходи.
- адаптуватися до сценографічного простору, реквізиту та костюмів.
- ефективно взаємодіяти з партнерами на сцені, підтримувати темпоритм вистави.
- концентруватися та мобілізуватися під час публічного виступу.
- критично аналізувати власну роботу та роботу колективу після показу, формулювати сильні сторони та точки росту.

Висновки до розділу

У межах дослідження практичних аспектів організації музично-театральної діяльності в закладах загальної середньої освіти нами за допомогою емпіричного дослідження з'ясовано, що її впровадження ґрунтується на конкретних даних щодо мотивації старшокласників та потребує чітко структурованої навчальної програми. Проведене анкетування учнів показало високу зацікавленість учнів в музично-театральній діяльності, визначило ключові мотиви участі в ній старшокласників

(створення цікавого сценарію, соціальна підтримка) та засвідчило усвідомлення учнями її розвивального потенціалу для покращення впевненості, власних навичок та творчих здібностей. Було виявлено потреби у створенні підтримуючого середовища для подолання соціального страху та необхідність залучення учнів до різноманітних ролей у творчому процесі. Важливо зазначити, що успішна реалізація музично-театральної діяльності вимагає цілеспрямованого формування особливого освітнього середовища. Таке середовище має структурувати процес навчання, забезпечуючи послідовність і логіку, водночас зберігаючи творчу гнучкість і можливість для педагогічної імпровізації, що дозволяє враховувати індивідуальні темпи та інтереси кожного учня.

Вирішуючи проблему практичної реалізації у методичному та організаційному аспектах, нами розроблено та обґрунтовано дворівневу навчально-творчу програму. У методичному аспекті програма тривалістю 72 години послідовно інтегрує шість ключових напрямів музично-театральної діяльності (музичний, музично-акторський, музично-хореографічний, музично-драматургічний, музично-сценографічний, музично-режисерський) через систему тренінгових вправ та проєктну діяльність. Кожен напрямок деталізовано через конкретні вправи, які поступово ускладнюються, забезпечуючи поєднання індивідуальної майстерності з колективною взаємодією. В організаційному аспекті програма передбачає два етапи: підготовчий рівень (I півріччя), спрямований на дослідження «мови» театру та розвиток базових навичок, та основний рівень (II півріччя), присвячений колективному створенню сценічної вистави від концепції до публічного показу. Такий підхід дозволяє учням поступово зануритися в процес, зменшуючи початкову тривогу та будуючи справжню команду, здатну до складної спільної творчості.

Розроблена програма виступає конкретним механізмом для втілення методичних теоретичних засад, оскільки забезпечує системний розвиток усіх компонентів творчих здібностей старшокласників через синтетичну природу

мистецтва, принципи педагогіки партнерства та колективну творчу дію, спрямовану на подолання пасивності, страху самовираження та формування цілісної творчої особистості. Таким чином, запропонована модель є практичним інструментом, який трансформує теоретичні засади в живі, емоційно насичені навчальні ситуації. Вона не лише відповідає викликам сучасної освіти, але й сприяє вихованню впевнених, комунікабельних і креативних особистостей, готових до активної участі в культурному житті.

ВИСНОВКИ

У межах наукового пошуку нами було теоретично обґрунтовано та розроблено практичні засади використання музично-театральної діяльності, ретельно досліджено сутність та структуру поняття творчих здібностей старшокласників, проаналізовано класичні та сучасні педагогічні методики, розкрито теоретичні засади організації музично-театральної діяльності, досліджено мотиваційні фактори та актуальність залучення старшокласників до музично-театральної діяльності. Було проаналізовано теоретико-методичні основи розвитку творчих здібностей учнів старшої школи, зокрема роль музично-театральної діяльності як інтегрованого середовища такого розвитку; розкрито специфіку музично-театральної діяльності як синтетичного виду мистецько-творчої діяльності та визначено шість ключових напрямів її організації для старшокласників; проведено емпіричне дослідження (анкетування), в якому досліджено мотивації, інтереси та ставлення старшокласників до музично-театральної діяльності та проаналізовано його результати; розроблено теоретично обґрунтовану та практично орієнтовану навчально-тематичну програму з музично-театральної діяльності для учнів старшої школи; визначено педагогічні методи та підходи, що забезпечують ефективне стимулювання творчого розвитку старшокласників у процесі музично-театральної діяльності.

Проведене дослідження дає підстави для формулювання таких висновків:

1. Творчі здібності старшокласника представляють собою синтез інтелектуальних, емоційних і мотиваційних якостей особистості, які охоплюють здатність до прояву уяви, ініціативи й самостійності мислення, забезпечують переосмислення і втілення ідей, образів, дій, створення унікальних продуктів та зумовлюють успішність і результативність у певних видах творчої діяльності. У старшому шкільному віці їх структура складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів: мотиваційного компоненту, когнітивного компоненту, емоційно-вольового компоненту, творчо-діяльнісного компоненту та соціально-

комунікативного компоненту.

2. Музично-театральна діяльність – це синтетичний вид творчої діяльності, що сприяє розвитку емоційної, інтелектуальної, образної, соціальної сфер учасника та ставить на меті створення театрального твору, в якому визначальну роль грає музика. Її основними характерними рисами є:

- наявність необхідності у створенні, показу, збереженні театрального твору (вистави, перфомансу, тощо);
- вплив на самореалізацію особистості у творчому пошуку та розвиток її інтелектуальної, образної, емоційної сфери;
- соціально-рольовий характер, що дозволяє через гру та створення художніх образів приміряти та освоювати різні соціальні ролі та моделі поведінки в соціумі;
- синтетичність і комплексність, що проявляється в синтезі мистецтв (таких як хореографія, музика, живопис тощо) в рамках музично-театральної діяльності і наявності різних мистецьких навичок (музично-акторських, музично-хореографічних музично-режисерських тощо) у виконавців;
- визначальна роль музики, засоби виразності якої регулюють та організовують сценічну дію.

3. Основними напрямками організації музично-театральної діяльності як виду позашкільної діяльності для старшокласників у закладах загальної середньої освіти виступають:

- музичний;
- музично-акторський;
- музично-хореографічний;
- музично-драматургічний;
- музично-візуальний;
- музично-режисерський.

Кожен напрям має чіткі цілі, змістове наповнення та підтримується системою практичних вправ, спрямованих на розвиток відповідних навичок і творчих якостей.

4. Розвиток творчих здібностей старшокласників у процесі музично-театральної діяльності ефективно реалізується через застосування комплексу педагогічних методик, що інтегруються з визначеними напрямками. До таких методів належать:

- *метод зміни обстановки*, що представляє собою організацію навчального простору у функціональні, інтерактивні зони для вільного дослідження учнів;
- *мозковий штурм*, що представляє собою метод колективної генерації ідей за чіткою структурою етапів (генерація, аналіз, доопрацювання, реалізація) в атмосфері без критики;
- *імпровізаційно-інтерактивний підхід*, що представляє собою використання вправ на основі імпровізації (наприклад, спільного малювання чи створення історій) для розвитку музично-візуальних, акторських та драматургічних навичок.
- *метод проведення паралелей із сучасною культурою*, що представляє собою пошук учнями сучасних аналогів чи інтерпретацій класичних мистецьких творів для актуалізації матеріалу;
- *метод самоуправління*, що представляє собою надання учням ролі кураторів напрямів у «учнівських лабораторіях» з повною свободою у розробці концепцій, планів та форм презентації результатів;
- *метод самооцінювання*, що представляє собою аналіз учнем власного результату після виконання вправи для виявлення сильних сторін і труднощів, що формує критичне розуміння та мотивацію;
- *метод обговорення*, що представляє собою трансформація уроку у відкритий дискусійний клуб з колективним діалогом, де кожен може бути ініціатором теми, що сприяє розвитку культури дискусії;

- *проблемний метод*, що представляє собою моделювання вчителем реальних конфліктних чи проблемних ситуацій у творчому процесі для навчання учнів пошуку рішень з різних позицій
- *метод виявлення інтересів*, що представляє собою діагностику творчих уподобань учнів через анкетування для подальшої адаптації програми та розробки індивідуальних творчих маршрутів.

5. Розроблена дворівнева навчально-творча програма з музично-театральної діяльності тривалістю 72 години є готовим методичним інструментом, що інтегрує всі ключові напрями та методи розвитку творчих здібностей. Вона складається з підготовчого рівня, спрямованого на дослідження «мови» музичного театру, та основного рівня, орієнтованого на колективне створення сценічної вистави, що забезпечує цілісність і системність педагогічного процесу.

6. Старші школяри демонструють високу потребу у творчому самовираженні та розвитку через музично-театральну діяльність та мотиваційну готовність до участі в ній, про свідчить аналіз проведеного на базі Ізмаїльського ліцею №1 з гімназією Ізмаїльського району Одеської області емпіричне дослідження серед 76-ти учнів 10-х та 11-х класів.

7. Розроблені теоретичні положення, система напрямів роботи, детальний навчально-тематичний план та методичні рекомендації формують цілісний науково-методичний комплекс для впровадження музично-театральної діяльності в систему позакласної роботи закладів загальної середньої освіти та в процес підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін; їхня практична значимість полягає в готовності до безпосереднього використання педагогами-практиками.

Отже, музично-театральна діяльність аргументовано доводить свою ефективність як синтетичне середовище для цілісного розвитку творчих здібностей учнів старшої школи, безпосередньо відповідаючи на виклики сучасної освіти: потреби у формуванні креативного мислення, адаптивності, комунікативності та

емоційного інтелекту. Наукову цінність дослідження складає комплексне теоретико-методичне обґрунтування даного явища, а практичну – створення повноцінного інструментарію для його втілення. Розроблена модель – від визначення структури творчих здібностей, характеристик і напрямів музично-театральної діяльності до конкретної дворівневої програми та методів педагогічного супроводу – утворює завершений науково-методичний продукт. Його впровадження в освітню практику створює системну альтернативу фрагментарним творчим ініціативам, забезпечуючи послідовний перехід учня від пасивного сприйняття мистецтва до активної творчої самореалізації в колективній діяльності. Таким чином, результати роботи мають прямий вплив на якість мистецької освіти, сприяють гуманізації навчального середовища та відкривають нові шляхи для профорієнтації та становлення особистості старшокласника в умовах динамічного соціокультурного простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Csikszentmihalyi M. Creativity: Flow and the Psychology of Discovery and Invention. New York : HarperCollins, 1996. 456 p.
2. Guilford J. P. The Nature of Human Intelligence. New York : McGraw-Hill, 1967. 538 p.
3. Hetland L., Winner E., Veenema S., Sheridan K. M. Studio Thinking 2: The Real Benefits of Visual Arts Education. 2nd ed. New York : Teachers College Press, 2013. 176 p.
4. Kodaly Z., McFerrin B. Vocal and Choral Techniques. Retrieved March. 2006. Vol. 21. P. 2013.
5. Lillard A. S. Montessori: The Science Behind the Genius. Oxford : Oxford University Press, 2017. 474 p.
6. Montessori M. The Absorbent Mind. New York : Holt Paperbacks, 1995. 304 p.
7. OECD. Fostering Students' Creativity and Critical Thinking. Paris : OECD Publishing, 2019. 300 p.
8. Pirrie A., Manum K. M., Besse N. Mus(ick)ing on pedagogical relations as the art of encounter. Educational Philosophy and Theory. 2025. Vol. 57, No. 4. P. 328-339.
9. Standing E. M. Maria Montessori: Her Life and Work. New York : Plume, 1984. 352 p.
10. Winner E., Hetland L., Veenema S., Sheridan K. M., Palmer P. Studio Thinking: How Visual Arts Teaching Can Promote Disciplined Habits of Mind. New York : Teachers College Press, 2006. 120 p.
11. Winter P. The use of voice in music therapy (Meashey). Approaches: An Interdisciplinary Journal of Music Therapy. 2022. Vol. 14, No. 2. URL: <https://approachesjournal.gr/article/view/324> (дата звернення: 13.06.2025).
12. Ашихміна Н. В., Будаєва А. Музично-театральна діяльність як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів. Київ : [б. в.], 2021. 200 с.

13. Банах В. О. Театральна кухня. Сім рецептів з майстерності актора : метод. зб. тренінгів. Запоріжжя : Позакільний навчальний заклад «Комунарський районний центр молоді та школярів» Запорізької міської ради, 2020. 32 с.
14. Біла І. М. Здібності: дефініції та характеристики. Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки українських вчених : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 12 черв. 2014 р. Київ, 2014. С. 13–20.
15. Вітвицька С. С. Креативна психологія: теорія і практика. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 87 с.
16. Грабович Н. Інтеграційні процеси в мистецтві : театральний аспект. Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. 2020. Вип. 42. С. 59–65.
17. Гресько І. М. Становлення Я-концепції особистості: структура та етапи розвитку. Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Психологічні науки. 2024. № 1. С. 9–17.
18. Здібність. Словник української мови : веб-сайт. URL: <https://slovnyk.ua> (дата звернення: 13.06.2025).
19. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
20. Калько І. В. Педагогіка партнерства як умова реалізації завдань розвитку особистості в контексті Нової української школи. Інноваційна педагогіка. 2020. Т. 21, № 1. С. 33–36.
21. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 156 с.
22. Лисенко І. М. Вальдорфська педагогіка: ідеї та реалії. Київ : НаУКМА, 2018. 184 с.
23. Максимюк С. П. Завдання педагогіки на сучасному етапі. Педагогіка : підруч. / С. П. Максимюк. Київ, 2024. URL: <https://www.ukrtextbook.com/pedagogika-maksimyuk-s-p/pedagogika-maksimyuk-s-p-7-zavdannya-pedagogiki-na-suchasnomu->

etapi.html (дата звернення: 25.11.2025).

24. Масол Л. М. Інтеграція? Інтеграція. Інтеграція!.. Інтеграція! (Поліцентрична інтеграція змісту загальної мистецької освіти). Мистецтво та освіта. 2020. № 1 (95). С. 20–27.

25. Молчанова О. Можливості арттерапії для розвитку педагогіки партнерства. Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., м. Кропивницький, 25 лют. 2022 р. Кропивницький : ЦДПУ, 2022. С. 194–198.

26. Моляко В. О. Психологія обдарованої особистості : монографія. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2008. 240 с.

27. Ніколаєва С. М. Духовність у педагогічній системі Рудольфа Штайнера. Педагогічний дискурс. 2016. № 20. С. 55–60.

28. Осадча Т. В., Мураткова Н. Ю. До питання щодо змісту та структури музично-театральної діяльності майбутнього вчителя музики. Педагогічний альманах. 2016. Вип. 30. С. 164–169.

29. Паньків Л., Чурікова-Кушнір О. Музично-театральна діяльність як одна з форм позакласної виховної роботи. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2013. № 8 (1). С. 245–249.

30. Сова М. О., Деніжна С. О., Петухова І. О. Психологія творчості : навчальний посібник. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 392 с.

31. Рисак О. «Найперше – музика у слові»: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. Луцьк : Ред.-вид. відділ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. 402 с.

32. Савченко О. Я. Основи педагогічної творчості : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 256 с.

33. Савченко О. Я. Сучасна педагогіка: від традиції до інновацій. Київ : Педагогічна думка, 2018. 280 с.

34. Сарвілова С. Е. Інноваційний підхід до розвитку творчих здібностей

учнів старших класів засобами музично-театральної діяльності. Актуальні питання професійного становлення сучасної молоді : зб. наук. пр. Хмельницький : ХГПА, 2025. Вип. IV. С. 449–457.

35. Сарвілова С. Е. Розвиток засобами ритміки кінестетичних відчуттів учнів старших класів у музично-театральній діяльності. Хореографічна культура – мистецькі виміри. 2024. № 18. С. 227–237.

36. Сарвілова С. Е., Бухнієва О. А. Музично-хореографічна діяльність як інтегрований творчий простір для старших школярів. Науковий пошук студентів та аспірантів ХХІ ст.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук : збірник матеріалів ХІ Всеукраїнської наук.-практ. конф., м. Ізмаїл, 20 лист. 2025 р. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2025. С. 100–105.

37. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підруч. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.

38. Сисоєва С. О. Соціальні, психологічні та педагогічні підходи до визначення творчої особистості. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури / за ред. В. О. Моляко, І. В. Соколової. Київ : Едельвейс, 2014. С. 41–73.

39. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором школи. Київ : Радянська школа, 1973. 158 с.

40. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ : Радянська школа, 1969. 238 с.

41. Ткаченко О. В. Креативність як чинник розвитку особистості. Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. 2017. Вип. 58. С. 120–130.

42. Чернишова А. М., Заведія О. Б., Авраменко П. М. Театр ХХІ століття: трансформація через синтез мистецтв. Київ : [б. в.], 2025. 180 с.

43. Чжу Л. Синтез мистецтв: історико-теоретичні основи. The Scientific Heritage. 2023. № 107. С. 9–11.

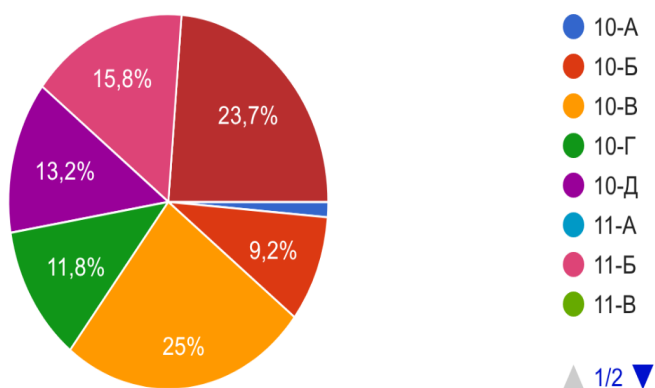
44. Штайнер Р. Загальні основи вальдорфської педагогіки / пер. з нім. Київ : Антропософія, 2003. 192 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Оберіть ваш клас:

76 ответов

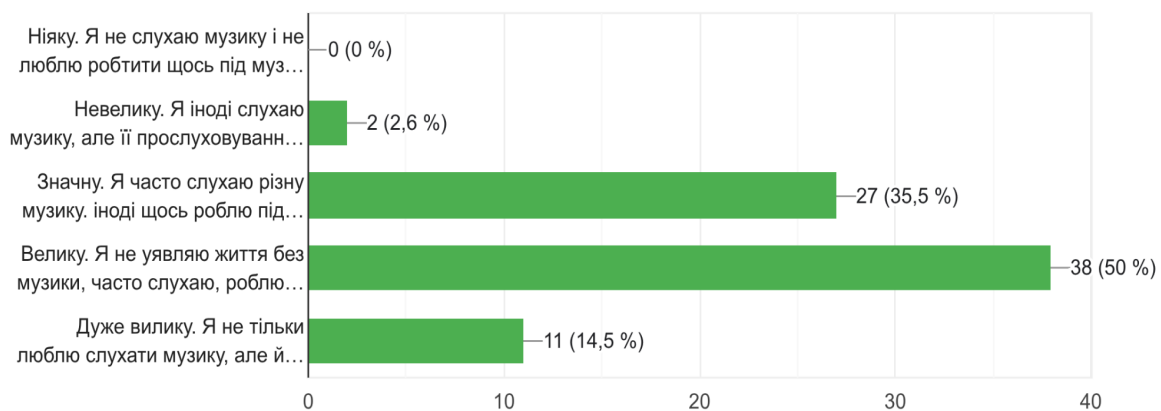

Додаток Б

1	Завдяки якій діяльності ви самовиражаєтесь? Що вас в ній захоплює?
2	Чай
3	Театр
4	За рахунок різних діяльностейдале мало невеликий страх робити щось на публіці
5	Вкус, пачево, подобається процес
6	Я граю на фортепіано, займаюся академічними вокалом, співаю у хорі, це те, що завжди мене захоплювало і надихало
7	Я самовиражаюся завдяки творчій діяльності — написанню текстів та створенню ідей. Мене захоплює можливість поєднувати факти з фантазією, щоб народжувати щось нове. Цей процес дозволяє передавати думки ясно й водночас образно. Найбільше
8	Завдяки театру. Мене захоплюють різні цікаві постановки та участь у них
9	Футбол
10	Вокал, завжди захоплювався музикою та хотів їю займатися, вокал для мене найцікавіший варіант
11	Ведення концертів, екскурсій, Турок «Школа вчителів та екскурсантів»
12	Малювання
13	Я самовиражаюся завдяки танцям і тренуванням у залі. Мені подобається, що в танцях я можу передати свій настрій, характер і емоції, ніби говорю тілом замість слів. Танці дають свободу, впевненість і відчуття, що я стаю кращою версією себе. У залі
14	Я самовиражаюся через танці. Коли я танцюю, я відчуваю повну свободу, і енергію музики. Танці допомагають мені розслабитися та підняти настрій
15	Я самовиражаюся, слухаю музику.Вона захоплює мене тим, що допомагає відчувати емоції й знайти себе.
16	Танці
17	Я обожнюю малювання. Мені подобається займатися цим у вільний час. Я можу відпочити в малюнку свої погляди та переживання.
18	Малювання. Свобода дій
19	Я граю на фортепіано. Мене захоплює те, що я можу грати будь-яку мелодію сама, іноді мене це розслабляє
20	Танці. Здатність урівноважувати свої емоції.
21	Малювання
22	Малювання
23	Малювання.Через нього можна виразити погляди
24	Слухаю музику вона допомагає переконатися в якості ситуації
25	Шкілка, танцювальна діяльність
26	Ігри
27	Я самовиражаюся завдяки музиці й танцям.У музиці мене захоплює те, що вона дозволяє передавати емоції без слів, створювати настрій і відчувати себе вільно. Танці ж дають можливість висловити себе рухами, відчувати ритм і повністю зануритися в
28	малювання, я викладаю всі свої думки на аркуші
29	Завдяки танцям, захоплюють цікаві рухи
30	
31	малювання
32	танці, вони допомагають мені відпочити
33	Я самовиражаюся за рахунок танців і мені подобається приносити людям радість, виступаючи на концертах. Танці дозволяють мені розкривати емоції через рухи, а сцена дарує відчуття єдності з глядачами, коли бачиш посмішки надихають на нові виступи
34	Одні
35	У читанні,я подоблю закручуватися у цікаві сюжети книжок
36	Танці та рукоділля
37	Завдяки танцям, я дуже люблю цим займатися і коли я танцюю забуваю про всі проблеми
38	Займаюся театральним мистецтвом, мене захоплюють дії та сам процес постановки сцен, репетиції і т.д
39	Танцями
40	спорт, мистецтво і мене генетично дуже добра схильність до спорту, мені це подобається, макс е-сть підтягувань 7-10таким самовиражаюся завдяки зовнішнім атрибутам, фарбую іноді волосся, в мене є пірсинг, ношу одні яким мені подобається
41	Переглядаю фільми,мій
42	Я граю в комп'ютерні ігри та граю в музичному гурті
43	Я подоблю програмувати на різних мовах програмування та грати у відео ігри. Мені подобається як процес так і результат. В програмуванні все просто мені подобається ця справа. А з відео іграми я відпочиваю від реальності.)
44	Я самовиражаюся в фотографії. Мене захоплює різноманітність перспектив та ракурсів, гри світла та кольорів. Для мене фотографія може бути як способом "закріпити" момент, так і способом поділитися щось під іншим кутом, з іншої сторони, яку око не б
45	Гри на фортепіано.Я люблю грати,мені це піднімає настрій та надихає.
46	При розмові з кимось. Можу набратися досвіду при розмові з цією людиною.
47	Хореографія. Захоплює можливість інтерпретувати власні емоції в рух
48	Мода, музика
49	в спорті
50	Музика
51	Я самовиражаюся завдяки тому що пишу денні твори за своєю думкою та малюю
52	Я займаюся театральною майстерністю, це моє хоббі
53	Не знаю
54	танці,де моє життя,я не уявляю себе,як щоб не танцювала
55	малювання
56	танці
57	
58	Різні танці, зара
59	Малювання
60	різніше я виражаюся через танці, але зараз самовиражаюся завдяки звичайного спорту. Мене захоплює те,що я можу поєднувати примієно з корисним, знаходжусь в райській своїй гармонії
61	Тренування в спортзалі, мене захоплює те, що я стаю сильніше та можу зробити фігуру мрії
62	Мене приваблює її універсальність: одні і той самий мотив може звучати по-різному залежно від настрою, темпу чи інтерпретації.
63	Танці, хореографія. Там я можу відчувати себе вільно, танцювати те, що мені подобається, вчитися новому.
64	Я самовиражаюся через творчість і спілкування з людьми. Мене захоплює можливість ділитися своїми думками та емоціями й знаходити в цьому результат.
65	спорт, командний дух, спілкування, змагання
66	Завдяки творчості, мені подобається щось робити своїми руками
67	Малювання
68	Завдяки музиці і малюванню. Захоплює свобода і вираженість
69	Я виражаюся через малювання того що я бачу і те що я люблю
70	Малювання
71	Я не при самовиражаюся, займаюся кикбоксингом, это моё хобби
72	Музика
73	Я самовиражаюся в футболі, тому що цей мій улюблений спорт з дитинства. Футбол - це не просто спорт, а життя.
74	музика та малювання
75	театр, це допомагає мені розкривати себе
76	Коли я слухаю музику то в іноді задумиваюся про життя.
77	Я самовиражаюся через танці. Мене захоплює в них свобода руку, можливість передати емоції тілом і відчувати ритм музики. Танці дозволяють бути творчою, розслабитися і одночасно аргументувати заряд енергії.

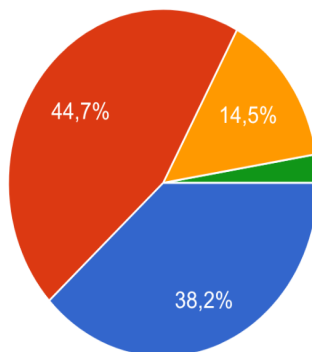
Яку роль в вашому житті грає музика?

76 ответов

Чи відчуваєте ви можливість творчо самовиражатися у шкільній діяльності?

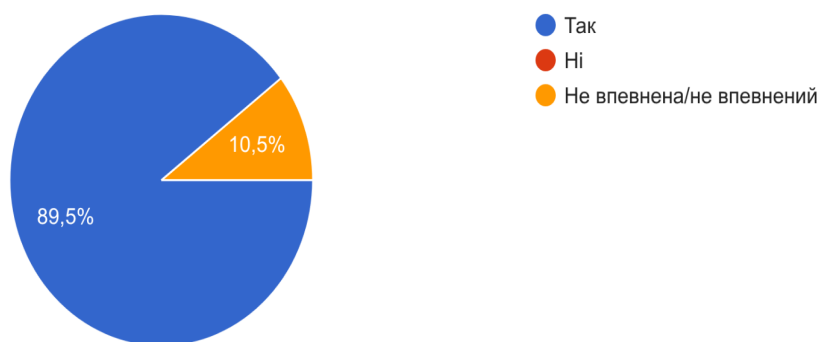
76 ответов

- Так, учителі активно заохочують учнів до участі в уроці, надають можливість висловлювати свою думку та ідеї, п...
- Не завжди, тільки деякі учителі активно заохочують учнів до участі в уроці, надають можливість висловл...
- Рідко. Зазвичай я відчуваю тиск та відсутність комфортної середи, але...
- Ні. Я завжди відчуваю тиск та боюся виражати свою думку та пропонуват...

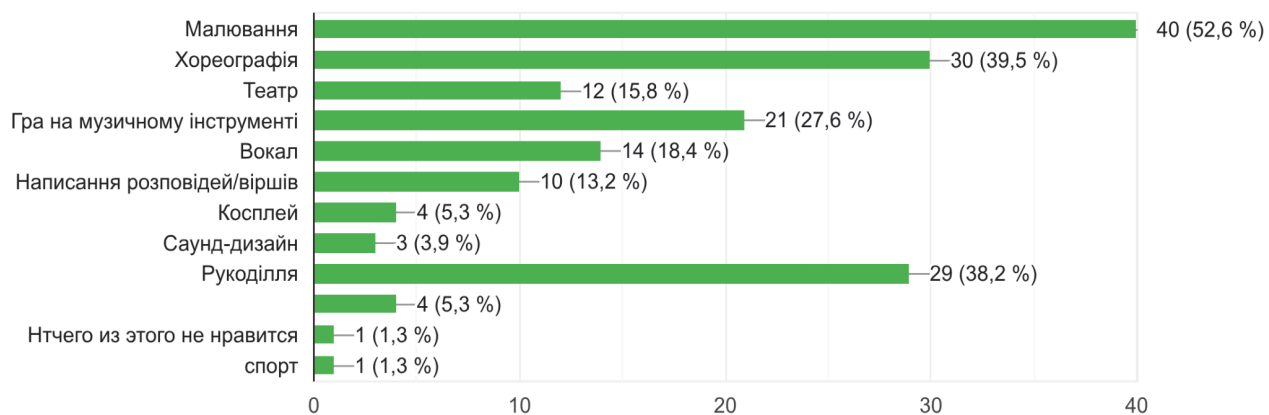
Чи вважаєте ви, що школа повинна надавати учням можливість самовираження на уроках та створювати атмосферу співпраці під учителем та учнями?

76 ответов

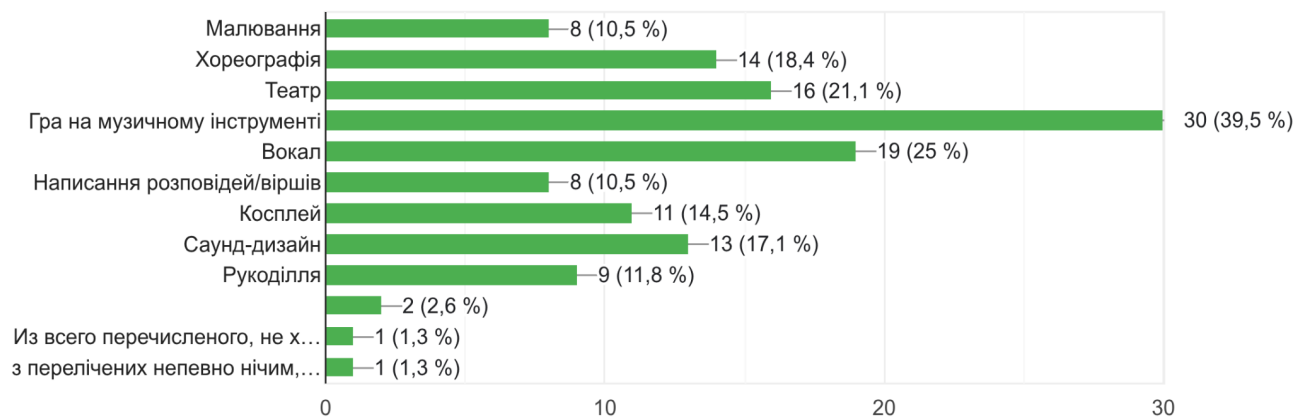
Яким видом творчої мистецької діяльності вам подобається займатися?

76 ответов

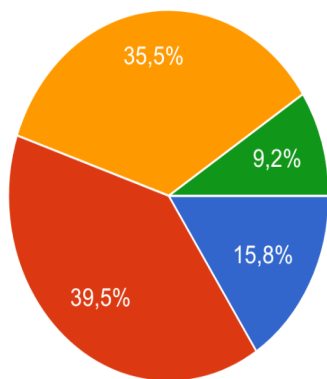
Який вид творчої мистецької діяльності ви хотіли би спробувати в майбутньому?

76 ответов

Уявіть, що тепер одним з обов'язкових занять у школі є музично-театральна діяльність. Яка ваша реакція?

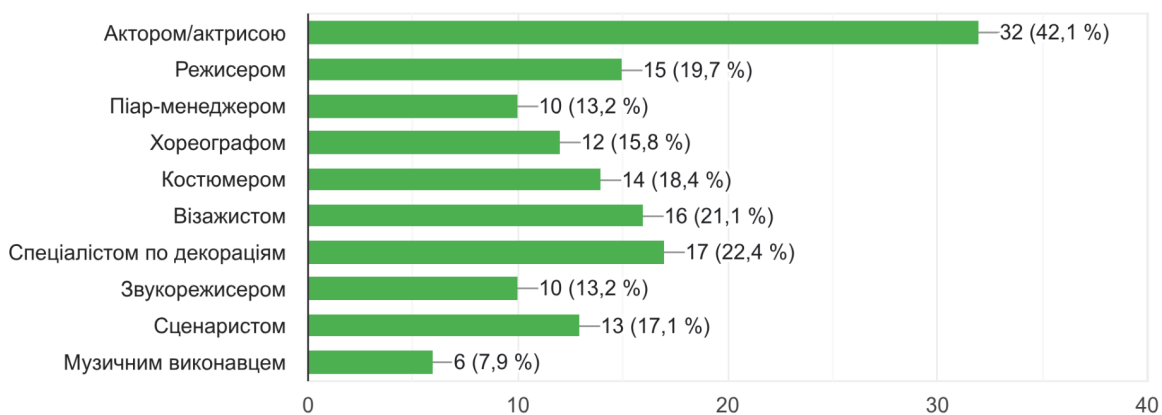
76 ответов

- Дуже позитивна: я люблю театр і музику, до того ж це чудова можливість...
- Позитивна: можна буде весело проводити час з друзями та дізнатися...
- Нейтральна: я би відносився(лась) до цього як до звичайного уроку.
- Негативна: я вважаю це марною витратою часу
- Різко негативна: я не люблю театр і музику і вважаю це марною витратою...

Якщо б ви мали можливість взяти участь у музично-театральному проєкті, яка роль вас б найбільше приваблювала? (Оберіть не більше двох)

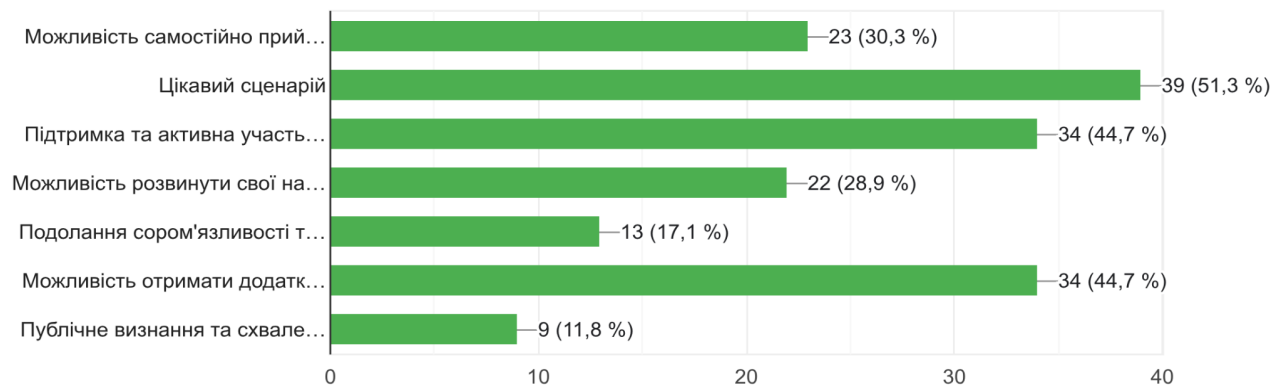
76 ответов

Додаток 3

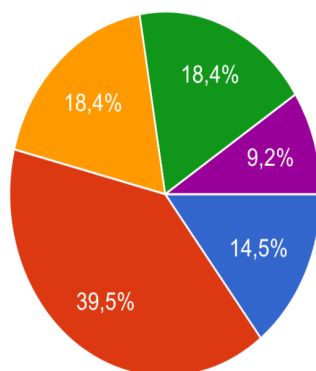
Що могло б заохотити вас до участі в музично-театральній діяльності? (Оберіть не більше двох)

76 ответов

Чи комфортно вам виступати перед публікою?

76 ответов

- Так, дуже комфортно, отримую від цього задоволення
- Комфортно, але з легким хвилюванням
- Нейтрально
- Відчуваю незручність та сором'язливість
- Дуже некомфортно, намагаюся уникати публічних виступів

Додаток І

1	Чи комфортно вам виступати перед публікою? Чому?
2	Так.
3	Так, бо з 5 років граю в театрі.
4	Я дуже соромлюся виступати перед публікою, але хотілося б побороти цей страх.
5	Не комфортно, боюся помилок або зробити щось позорне.
6	Не думаю, але я намагався подолати цей страх.
7	Виступати перед публікою може бути як комфортно, так і складно — усе залежить від людини та її досвіду. Я маю сказати, комфортність публічних виступів часто приходить із досвідом. Чим більше людина практикує, тим легше стає.
8	Так, мені це подобається та я завжди до цього з дитинства.
9	Комфортно, але трохи хвилююся.
10	В мене немає такого досвіду, тому я не маю чітко дати відповідь на це питання.
11	Так, з дитинства любив сцену та камери.
12	Ні, бо почувався невпевнено.
13	Мені вкрито комфортно виступати перед публікою, тому що танці допомогли мені впоратися зі страхом. Коли я багато разів виходила на сцену, я завжди до уваги глядачів і зрозуміла, що головне — просто робити те, що любиш. Зараз я відчуваю більше впевненості й спокій під час виступів.
14	Мені комфортно виступати перед публікою, тому що я відчуваю підтримку глядачів і отримую від цього енергію та впевненість.
15	Так, мені комфортно виступати перед публікою, тому що я багато разів виступала з танцями і завжди до сцени.
16	так.
17	Не дуже комфортно. Я маю соромитися перед незнайомими людьми.
18	Не комфортно.
19	Так, комфортно. Я не чую ніякого дискомфорту коли виступаю перед публікою.
20	Ні.
21	Ні, тому що я почував себе некомфортно.
22	Досить спокійно до цього ставлюсь, але все одно трохи хвилююся.
23	Комфортно. Прямію, коли свою грою можеш викликати емоції у глядачів.
24	Я боюся, що мене засудять за якусь помилку.
25	Так. Мені це легко вдається.
26	так, є захоплення.
27	Ні, мені не комфортно виступати перед публікою, тому що я відчуваю хвилювання і мені складно розслабитися, коли на мене дивяться багато людей. Я переживаю, що маю помилитися або щось піде не так, тому публічні виступи для мене — це стрес.
28	так, комфортно, адже це відкриває нові емоції та т.д.
29	Не думаю.
30	Ні.
31	так, комфортно.
32	так, я займалася театральними, та виступати для мене нормально.
33	Мені подобається виступати перед публікою, бо з дитинства я стояла на сцені, а зараз накопчую емоціями людей у залі — їхніми посмішками та захватом, що надихають мене на нові виступи.
34	Нейтрально.
35	Мені не завжди комфортно виступати перед публікою, тому що інколи я хвилююся і боюся зробити помилку.
36	Мені приємно. Я з дитинства регулярно виступаю на сцені та маю базову театральну освіту.
37	Мені комфортно, тому що, я за 14 років в танцях завжди до виступів.
38	Комфортно, тому що всі ми люди і можемо помилитися - хто не помилиться той не вчиться, і мені подобається робота з публікою.
39	Так.
40	мені подобається навіть сама концепція цього, але на практиці зіштовхувалася зі страхом та невпевненістю, намагався працювати над цим.
41	Так.
42	Не комфортно, бо з страх небагато виступити.
43	Комфортно, багато разів вже виступав на публіку та вже немає страху.
44	Не комфортно. Не подобається увага публіки.
45	Нормально, я виступала на ній дуже багато разів.
46	Нейтрально. В деякий момент може з'явитися новелине хвилювання.
47	Так, але тільки перед зацікавленою публікою.
48	так, не знаю.
49	нейтрально.
50	Ні.
51	Скоріше за все так, тому що я у більшості активна людина.
52	Комфортно.
53	Нейтрально.
54	Я не соромлюся висловлювати свою думку і вважаю що я викликаю якість «аутентич» коли на сцені, та в житті дуже комунікабельна.
55	не дуже, соромлюсь.
56	так, тому що я танцюю.
57	Комфортно, але з легким хвилюванням.
58	Комфортно, але буває некомфортно.
59	Мені некомфортно виступати перед публікою, тому що я хвилююся та боюся помилитися, але я всеодно інколи виступаю, щоб подолати страх та набратися досвіду.
60	Нейтрально, з дитинства мене заохочували виступати на сцені та давали переважно головні ролі у виставах, більш комфортно я себе почувала коли виступала з танцювальними колективами.
61	не думаю, я боюся засудження.
62	Я не відчуваю ні особливого хвилювання, ні великого захоплення. Просто сприймаю це як звичайну ситуацію: якщо потрібно — виступити, якщо ні — так добре.
63	Мені не дуже комфортно виступати перед публікою. Я відчуваю хвилювання та страх. Навіть мені можуть засудити за щось.
64	Мені комфортно виступати перед публікою, але я відчуваю легке хвилювання. Воно з'являється через відповідальність перед слухачами і без права на помилку.
65	в цілому комфортно, але інколи відчуваю легке нервування.
66	Комфортно, але з деяким хвилюванням, бо я завжди хвилююся в таких ситуаціях.
67	Впевне, я трохи нервую, але це не у перше.
68	Так, тому що я маю досвід в цьому.
69	Комфортно, головне розслабитися в щоб вас слухали.
70	Не думаю. Тому що багато людей.
71	Не приємно комфортно, не поїде.
72	Так, дуже комфортно, отримую від цього задоволення.
73	Так мені комфортно,але інколи трішки маю хвилюватися, але це нормально.
74	я соромлюся.
75	так мені комфортно тому що я вже довгий час виступаю на сцені, не боюся глядачів та не боюся осудження від інших.
76	Я би сказала 50 на 50. Ну я давно вже не виходив на публіку тому і не пам'ю як це воно.
77	Мені не дуже комфортно виступати перед публікою, бо я хвилююся і переживаю, що маю щось зробити неправильно. Але з часом виступи допомагають звикнути до сцени і ставати впевнішим.

Якби вам треба було обрати тему вистави, на чому ви б зупинилися?

76 ответов

Додаток К

1	Які ваші мрії, на вашу думку, могли би розвинути або удосконалитися у вас в музично-театральній діяльності?
2	Так
3	Більше приймати себе
4	Дисципліна, самовиринення, гарний розум
5	Знижати б сором'язливість і страх сцени
6	Поборити страх сцени та стати більш відповідальним
7	Музично-театральна діяльність допомагає розвинути креативність та уяву. Вони формують впевненість у собі через виступи перед публікою. Розвивається емоційна вразливість і здатність передавати почуття. Зміцнюються комунікативні навички та вміння працювати в команді. Включаючи ставити дисципліну й організованість завдяки репетиціям. Покращується
8	Я думаю, що це будуть впевненість та здатність імпровізувати на сцені
9	Майбутнє, спокійна натура
10	навички комунікації, та навички, пов'язані з моєю роллю в цій діяльності
11	Покращити фантазію, уяву та навички говоріння
12	впевнено виступати на сцені
13	У музично-театральній діяльності я мене могли б розвинути такі якості, як: впевненість у собі, вміння краще триматися на сцені та спілкуватися з публікою. Також я могла б удосконалити емоційність, вразливість і вміння швидко включатися в різні образи. Це допомогло б мені легше відкриватися людям і показувати себе з різних сторін.
14	У музично-театральній діяльності я мене могли б розвинути такі якості, як: впевненість у собі, вміння працювати в команді та креативність
15	У музично-театральній діяльності я могла б розвинути свої впевненість, артистичність, вміння виражати емоції та працювати в команді.
16	Вразливість
17	Емоційне вразливість, вміння працювати в команді
18	Вміння виступати на публіці
19	Я думаю, що я могла б розвинути сценічну впевненість.
20	Креативність, оптимізм, впевненість
21	Робота з командою
22	Креативність
23	Впевненість, робота з командою, самопроявлення, відповідальність
24	Не маю таких мрій
25	Креативність, комунікабельність, впевненість у собі
26	позитивність, готовність до нового
27	У музично-театральній діяльності я мене могли б розвинути впевненість у собі, тому що зараз я соромлюся виступати. Також я могла б навчитися краще долати хвилювання та більше поводитися перед лю
28	не можу дати відповідь, можливо відсутність страху сцени, впевненість, оригінальність мислення та креативне мислення
29	Так
30	Впевненість на сцені
31	навички роботи з іншими, також робота з публікою
32	відвертість, доброта, щирість, емоційність
33	У музично-театральній діяльності у мене удосконалилися емоційна вразливість, сценічна харизма та навички імпровізації, враховуючи мій досвід, таке ж виступаю з дитинства.
34	Більш вразлива мова
35	Розвиток думки, творчості і уяви, впевненість у собі, вміння працювати в команді
36	Покращити акторську гру
37	Я вважаю, що лідерство та вміння випускати щось цікаве
38	Впевненість, креативність, розвиток мови, соціальні навички
39	Вміння відчувати музику та не боятися виступати на сцені і самовиражатися
40	впевненість у собі, харизматичність, імпровізація, взаємодія з різними людьми
41	впевненість у собі
42	
43	Можливо комунікація і співпраця. На даний момент дуже мало групових завдань та якщо вони є то учні їх організовують їх самостійно, так як не всі близько спілкуються то і роблять з найближчими друзями, а з іншими ні, на мою думку це не цікаво, небагато цікавить роботи проект з тим з ким ти не так багато спілкувався.
44	Робота у групі, адаптація, інтерпретація та переосмислення часом, що було зроблено іншими
45	Сміливість, креативність
46	майбутнє щось пов'язане зі звуком (зауваженням)
47	Креативність, сміливість, зосередженість, терпіння
48	впевненість
49	
50	Творчість
51	Я вважаю що можливо могла б покращити акторська гра та пам'ять тому що треба запам'ятовувати сценарій та свої репліки.
52	Пам'ять
53	Не знаю
54	спектр Емоцій та робота з ними разом
55	впевненість
56	
57	
58	Думаю більш впевнені, балазучості і не боятися виражати себе на публіці
59	У музично-театральній діяльності я мене могли б удосконалитися впевненість у собі, комунікабельність, вміння працювати в команді.
60	Відповідальність, впевненість та комунікаційна мист
61	попівня не маю ((
62	Упевненість, творче мислення, дисциплінованість
63	Вокалі, я люблю співати та в мене є слух так як я коду до музичної школи. Та хореографія, я можу розвивати свої навички.
64	У музично-театральній діяльності я мене могли б удосконалитися творче мислення та пам'ять.
65	люблю займатися чимось новим, розвиватися, само виражатися
66	Проявляти себе
67	Матеріалізоване та творчість. Робити реалізми
68	Креативність
69	Я б удосконалила творче бачення, дуже люблю продумувати різні костюми та декорації
70	Творчість
71	Без панення
72	усі
73	На мою думку, у музично-театральній діяльності я міг би розвинути такі якості: вразливість та емоційність — щоб краще передавати почуття персонажа або музичного тандру. Сценічну впевненість — щоб не хвилюватися під час виступу і впевнено виступати перед аудиторією. Творче мислення та імпровізацію — щоб знаходити цікаві рішення під час виступу або
74	навички мовчання та граючи на мрт. інструментах
75	фотографічна пам'ять, танцювальні навички, стрессостійкість
76	Не знаю
77	У режисурі я могла би розвинути вміння планувати постановку, керувати акторськими ансамблем і передавати свої бачення глядачам. Також важливо удосконалити організаторські навички, почуття композиції сцени та роботу з емоціями і виразними засобами актора.